

EI RIITÄ!

120 euroa lisää perusturvaan

Tiivistelmä ... 5
Sammanfattning ... 8

I OSA: PERUSOIKEUKSIEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN POLKU ... 11

Johdanto ... 12
Perusoikeudet perustuslakiin ... 15
Perusoikeuksien tulkintaa ... 19
SATA-komitea ... 22
SATA-komitean jälkeen ... 25

II OSA: HYVINVOINNIN YHTEISKUNNALLINEN POLKU ... 31

Johdanto ... 32
Hyvinvoinnin määrittelyä ... 35
Sosiaalipoliittisen keskustelun lähtökohdat ... 38
Vasemmiston työkeskustelu ... 40
Perustulo, kansalaispalkka, negatiivinen tulovero ... 46

III OSA: SUOMALAINEN PERUSTOIMEENTULOTURVAJÄRJESTELMÄ ... 51

Suomalaiset etuudet ... 53
Suomalainen perusturva kansainvälisessä vertailussa ... 64

IV OSA: PERUSTURVAAN 120 EURON KOROTUS ... 71

Yleisperustelut ... 72
Eroon köyhyyttä tuottavasta köyhyyspolitiikasta ... 75
Tuloerojen kaventamisen välttämättömyys ... 78
Työttömyysturvaan 120 euroa lisää kuukaudessa ... 83
Työttömyysturvan laskentasaännöt ja työkyvyttömyys ... 87
Sairauden ajan turva ja toimeentulotuki ... 91
120 euron korotuksen vaikutukset kotitalouksissa ... 93
Yhteiskunnalliset ja valtiontaloudelliset vaikutukset ... 94
Vaikutukset työttömyysvakuutusmaksuun ... 102

YKSITYSKOHTAISET PERUSTELUT ... 103

Työttömyysturvalaki ... 103
Sairausvakuutuslaki ... 104
Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys ... 105
Lakiehdotukset ... 106

© Vapaus valita toisin -verkosto

Ei riitä! on Vapaus valita toisin -julkaisusarjan ensimmäinen kirja.

Graafinen suunnittelu / kannen kuvia:
Elina Salonen

Paino:
Hansaprint Oy, Vantaa 2010

Kustantaja:

into

Into Kustannus Oy
www.intokustannus.fi

ISBN: 978-952-264-021-5
E-KIRJAN ISBN: 978-952-264-022-2

TIIVISTELMÄ

Suomen perustuslaki lähtee ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä. Perustuslaki turvaa jokaiselle välttämättömän toimeentulon. Suomalaisten taloudellisiin ja sosiaalisiin perusoikeuksiin kuuluu universaali, kaikki väestöryhmät kattava perustoimeentulon turva. Kyseessä on subjektiivinen oikeus. Vaikka perusturvan tasoa ei ole määritetty rahamääräisesti, voidaan lainsäätäjän aiempien kannanottojen perusteella lähteä siitä, että toimeentulon tason tulee olla vähintään täyden kansaneläkkeen tason suuruinen.

Työttömyysturvan peruspäiväraha, työmarkkinatuki, täysi kansaneläke ja toimeentulotuen perusosa ovat jääneet jälkeen ansiotason kehityksestä 30-40 prosenttia vuodesta 1994 ja 12-23 prosenttia vuodesta 2000. Indeksisuojan ulkopuolella olevien etuuksien suhde ansiotasoon on laskenut eniten.

Kansliapäällikkö Markku Lehdon johdolla työs-

kennellyt sosiaaliturvan kehittämistä selvittänyt SATA-komitea kiinnitti huomiota kansaneläkkeen ostovoiman jälkeenjääneisyyteen ja esitti takuueläkettä, jonka tasoksi määriteltiin 685 euroa. Komitea ei kuitenkaan esittänyt mitään merkittävää parannusta perusturvaan. Kun perusturvaa Ei riitä-kampanjan ja tämän komiteamietinnön vaatimusten mukaisesti korotetaan ensi vaiheessa 120 eurolla kuukaudessa, merkitsee se 671 euron tulotasoa ilman muita korotettavia etuuksia.

Hyvinvointivaltiossa on sosiaalilainsäädäntö, joka kattaa eri elämäntilanteitten ja -vaiheiden riskejä. Vaihtoehto-SATA-komitean mielestä nyt on siirryttävä uuteen sosiaalilainsäädännön kehittämisen vaiheeseen ja luotava kattava eri elämäntilanteisiin sopiva perustulo muuttuneiden työmarkkinoiden mutta myös eri järjestelmien aiheuttamien väliinpuotoamisten vuoksi. Perustulon on turvattava paitsi ihmisten toimeentuloa myös tuettava itsemäärämisoikeutta. Lähtökohdaksi on otettava köyhyyden vähentäminen, jota edistetään niin terveyden, koulutuksen kuin työllisyydenkin politiikkalinjauksilla. Tämä siksi, että terveys- ja tuloerot ovat kasvaneet Suomessa erittäin nopeasti. Perusturvaa on tarkasteltava yhdessä verotuksen ja asumisen tuen kanssa.

Vuoden 2003 voimaantullessa työttömyysturva-uudistuksessa työmarkkinatukilaki (tuli täydentävänä käyttöön vuonna 1993) yhdistettiin työttömyysturva-

lakiin. Vuonna 1998 uudistettiin työttömyysturvan rahoitusta. Rahoituslain perusteella valtio rahoittaa työttömyysturvaetuuksien perusturvaosuutta. Kun ansiosidonnainen turva on vuodesta 1984 koostunut sekä perusosasta että ansio-osasta, valtionosuus määryytyy peruspäivärahaetuuksia saavien mutta myös ansiosidonnaista etuutta saavien mukaan. Tämä kytkentä on tehnyt perusturvan nostamisesta kalliimman kuin aiemmin.

Vaihtoehto-SATA-komitean esittämä 120 euron korotus perusturvaan nostaa myös ansiosidonnaista työttömyysturvan etuutta. Seuraavassa vaiheessa on kuitenkin tehtävä rakenteellinen korjaus, jolla perusturvan ja ansiosidonnaisen etuuden liian suureksi revähtänyttä kuilua kurotaan umpeen.

Korotuksen taloudelliset vaikutukset ovat noin 255 miljoonaa euroa. Nettovaikutukset kasvavina verotuloina, toimeentulotuen täydentävän käytön vähentymisenä sekä vähentyneinä asumistuen kustannuksina ovat vain 136,8 miljoonaa euroa. Perustulon ostovoiman parantaminen siirtyy suoraan kotimaiseen kulutukseen.

SAMMANFATTNING

Finlands grundlag utgår från att människorna är lika inför lagen. Grundlagen tryggar alla en nödvändig utkomst. Till finländarnas ekonomiska och sociala grundrättigheter hör ett universellt skydd för grundutkomsten som gäller alla befolkningsgrupper. Det är fråga om en subjektiv rättighet. Även om nivån för grundtryggheten inte fastslagits i pengar, kan man på basen av lagstiftarens tidigare ståndpunktstaganden utgå från att utkomstnivån minst borde motsvara full folkpension.

Arbetslöshetsskyddets grunddagpenning, arbetsmarknadsstödet, den fulla folkpensionen och utkomststödet grunddel släpar efter förtjänstnivåns utveckling med 30–40 procent från år 1994 och med 12–23 procent från år 2000. Värdet av de förmåner som saknar indexskydd har sjunkit mest i förhållande till förtjänstnivån.

SATA-kommittén, som under kanslichef Markku Lehtos ledning har utrett socialskyddets utveckling, har fäst uppmärksamheten vid eftersläpningen i folkpensionens köpkraft och föreslagit en garantipension på 685 euro. Kommittén föreslog dock ingen betydande förbättring av grundtryggheten. Om grundtryggheten i enlighet med Det räcker inte-kampanjen och kraven i detta kommittébetänkande i ett första skede höjs med 120 euro i månaden innebär det en inkomstnivå på 671 euro, frånsett eventuella andra förmåner.

I en välfärdsstat täcker sociallagstiftningen riskerna i olika livssituationer och -skeden. Alternativ-SATA-kommittén anser att man nu bör övergå till ett nytt skede i utvecklandet av sociallagstiftningen och skapa en grundinkomst som täcker olika livssituationer som uppstår genom förändringar på arbetsmarknaden eller genom att man faller mellan olika system. Grundinkomsten bör inte bara säkra människors utkomst utan också stöda deras självbestämmanderätt. Utgångspunkten bör vara att minska fattigdomen genom hälsovårds-, utbildnings- och sysselsättningspolitiken. En orsak till detta är att hälso- och inkomstklyftorna vuxit mycket snabbt i Finland. Grundtryggheten bör granskas tillsammans med beskattningen och bostadsbidraget.

I den reform av arbetslöshetsskyddet som trädde i kraft år 2003 förenades lagen om arbetsmarknads-

stöd (som togs i bruk som komplement år 1993) med lagen om utkomstskydd för arbetslösa. År 1998 förnyades finansieringen av utkomstskyddet för arbetslösa. På basen av finansieringslagen betalar staten grundtrygghetsdelen av arbetslöshetskyddsförmånerna. Då det inkomstrelaterade skyddet från år 1984 består av både en grunddel och en förtjänstdel bestäms statsandelen enligt inte bara grunddelen utan också förtjänstdelen. Detta har gjort det dyrare än tidigare att höja grundtryggheten.

Den förhöjning av grundtryggheten med 120 euro som Alternativ-SATA-kommittén föreslår höjer också den inkomstrelaterade utkomstförmånen för arbetslösa. I följande skede bör dock en strukturell justering genomföras, så att den alltför stora skillnaden mellan grundtryggheten och den inkomstrelaterade förmånen minskar.

Kostnadseffekten av förhöjningen uppgår till ca 255 miljoner euro. Med beaktande av växande skatteinträden, minskningen i det kompletterande bruket av utkomststöd samt minskande bostadsbidrag utgör nettokostnadseffekten dock bara 136,8 miljoner euro. Den växande köpkraften i grundinkomsten överförs direkt till den inhemska konsumtionen.

I O s a

PERUSOIKEUKSIEN LAINSÄÄDÄNNÖLLINEN POLKU

JOHDANTO

Suomen Hallitusmuodon vuoden 1919 perusoikeussäännöstö syntyi valtiollisen itsenäistymisen yhteiskunnallisessa kuohuntavaiheessa. Tyypillinen oikeusvaltioperiaatteisiin nojautuva perustuslaki turvasi tuolloin ennen muuta perinteiset kansalaisten vapausoikeudet. Yhteiskunnallisen tasa-arvon edistämispyrkimykset nostivat oikeusvaltioperiaatteiden rinnalle hyvinvointivaltioajattelun. Tämä merkitsi, että myös kansalaisten perusoikeudet taloudellisina, sivistyksellisinä ja sosiaalisina tulivat merkittäviksi. Siksi myös valtiosäännön kirjaimen oli muututtava yhteiskunnallisten arvostusten ja käytäntöjen mukaiseksi.

Perusoikeuskomitea vuodelta 1992 (Komiteamietintö 1992:3) laati ehdotuksen perusoikeussäännöksen uudistamiseksi. Uudistamista edellyttivät Suomen solmimat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, tuolloin vielä mahdollinen tuleva Euroopan Unionin jäse-

nyys mutta myös parlamentaariseen enemmistödemokratiaan siirtyminen 1990-luvun alussa.

Aiemmin nimittäin eduskunnan vähemmistöllä oli mahdollisuus äänestää mikä tahansa laki lepäämään. Tämä tarkoitti sitä, että hallituksen lainsäädäntöhankkeilla tuli olla eduskunnan 2/3 osan tuki. Näin ollen 67 kansanedustajaa saattoi estää esimerkiksi perusturvan heikentämisen esittämällä lakia lepäämään. Tästä syystä hallituksen ja opposition oli neuvoteltava lakihankkeista. Yhtäältä näin voitiin hakea laajaa yhteisymmärrystä yhteiskunnallisen kehityksen suunnasta mutta toisaalta laaja enemmistövaatimus hämärsi hallituksen ja opposition välisiä vastuusuhteita.

Lepäämäänjättämissäännöksistä luovuttiin asteittain ensin määräaikaisella lailla, jolla mahdollistettiin valtiontalouden säästölait, kun ne rinnastettiin yksi-vuotuisina säädettyihin verolakeihin. Tämä muutos mahdollisti vuotuisen valtion tulo- ja menoarvion läpiviemisen eduskunnassa yksinkertaisen enemmistön turvin. Tuolloin kuitenkin kansalaisten sosiaaliset oikeudet haluttiin turvata ja ne jätettiin edelleen lepäämäänjättämissäännöksen piiriin. Toimikunta (Komiteamietintö 1990:55) katsoi, että näin varmistetaan perusturvan kehittäminen heikentämisen sijaan.

Perustuslakivaliokunta (PeVM 7/1992) arvioi lakiehdotusta siten, että lepäämäänjättämissuojan pii-

rissä olisi järkevää erilaisten etuuksien luetteloinnissa sijaan olla jokin tietyn tasoisen taloudellisen suoja, joka olisi kattava. Sellaiseksi se määrittäisi etuustason, joka ”... vastaa täyden kansaneläkkeen suuruista toimeentulotasoa.” (Kansaneläkkeen täysi määrä on nykyisin yksinelävän osalta 584,13 e ja perheellisen 518,12 e. SATA-komitea esittää nk. takuueläkettä.)

Myöhemmin (Komiteamietintö 1991:35) lepäämäänjättämissäännöksistä ehdotettiin luovuttavan kokonaan. Tämä uudistus kuten myös perusoikeus-uudistus perusoikeuskomitean ehdottomien suunta-vaivojen mukaan astui voimaan eduskuntavaalien 1995 jälkeen.

Lyhyessä ajassa Suomen silloinen hallitusmuoto oli muuttunut valtavasti. Muutokset käynnistyivät presidentin vaalitivasta ja päättyivät enemmistödemokratian vahvistamiseen. Niinpä koko perustuslain uudelleen kirjoittaminen tuli välttämättömäksi. Osittaisuudistusten vuoksi oli parannettava valtiosäännön sisäistä johdonmukaisuutta ja siksi oli aikaansaattava uusi ja yhtenäinen perustuslaki.

Eduskunta hyväksyi ehdotuksen uudeksi perustuslaiksi 1998. Uusi perustuslaki tuli voimaan eduskuntavaalien 1999 jälkeen vuonna 2000.

PERUSOIKEUDET PERUSTUSLAKIIN

Suomen perustuslain 19 §:n mukaan ”Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lailla turvataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.”

Eduskunnan käsitellessä nykyistä perustuslakia, perustuslakivaliokunta (PeVM10/98) viittasi antamaansa lausuntoon perusoikeusuudistuksesta. Tämä siksi, että lausunto oli tuore ja että perusoikeussäännöstö siirtyi uuteen perustuslakiin kutakuinkin muuttamattomana.

Hallituksen esityksessä (HE 309/1993) perusoikeusuudistuksesta korostettiin perustoimeentuloturvaa riippumattomuutta eri etuusjärjestelmistä ja että

sosiaaliturvajärjestelmät oli laadittava niin kattaviksi, ettei niitten ulkopuolelle jäisi väliinpuotoajaryhmiä.

Vaikkakin toimeentuloturvan rahamääräinen (rinnastus täyteen kansaneläkkeeseen) tulkinta perustoimeentuloturvan tasosta katsottiin siirtymävaiheeseen liittyväksi, olennainen puuttuminen perustoimeentuloturvan tasoon ei kuitenkaan olisi esityksen mukaan ollut perusteltua. Sitä vastoin säännökset edellyttivät lainsäätäjältä myönteistä toimintaveloitetta kehittää sosiaaliturvaa taloudellisten voimavarojen mukaisesti. Tarkoituksena oli varmistaa, että myös pitkällä aikavälillä perustoimeentulon turva on taattu.

Perustuslakivaliokunta totesi välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon olevan subjektiivinen oikeus (PeVM 25/1994). Valiokunnan mielestä säännös ihmisarvoisesta turvasta asettaa lainsäätäjälle veloitteen ”taata jokaiselle perustoimeentuloturva tarvitsevalle subjektiivisen oikeuden tällaiseen laissa säädettävään julkisen vallan järjestämään turvaan”. Valiokunta totesikin, että ”turva olisi yhteydessä säännöksessä lueteltuihin sosiaalisiin riskitilanteisiin ja lailla kulloinkin annettaviin säännöksiin saamisedylytyksistä ja tarveharkinnasta sekä menettelymuodoista”.

Valiokunta huomautti myös, että työttömyysturvan päivärahan ja työmarkkinatuen jälkeensä jääneisyys elinkustannuskehityksestä saattaa muodostua tämän

perusoikeuden toteutumisen kannalta ongelmalliseksi. Toimeentuloturvan tason osalta erityisesti sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta katsoi, ettei toimeentuloturva voi muodostua viimesijaisesta turvasta ja että turvan tason on oltava riittävä.

Velvoitteet kohdistuvat lainsäätäjään eivätkä ole sovellettavissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa.

Perusoikeussäännöksiä säädettäessä tehtiin myös kansainvälistä vertailua. Monissa maissa oli vain löyhästi viitattu kansalaisten sosiaalisiin, sivistyksellisiin ja taloudellisiin oikeuksiin koska niitten valtiosäännöt olivat varsin vanhoja. Kuitenkin vertailumaissa kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla oli ollut merkittävää vaikutusta oikeuskäytäntöihin.

Suomi ratifioi vuonna 1976 YK:n ns. KP- ja TSS-sopimukset, joista ensimmäinen käsittelee kansalais- ja poliittisia oikeuksia ja jälkimmäinen taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Suomi liittyi myös Euroopan neuvoston ihmisoikeusjärjestelmään, kun se vuonna 1989 tuli Euroopan neuvoston jäseneksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista. Kansalaisilla on oikeus vedota tuomioistuimeen kun kansalliset muutoksenhakutiet on loppuun käytetty.

Vaikka ihmisoikeuksia turvataan eri sopimuksissa, ihmisoikeussopimusten keskinäinen yhteys on selvä

eikä ihmisoikeuksien jakamattomuuden periaatetta nykykeskusteluissa kiistetä. Myös Euroopan Unionin perusoikeuskirja alleviivaa ihmisoikeuksien jakamattomuutta, vaikkakin turvattujen oikeuksien välillä on suuria eroja kuten myös oikeudellisissa vaikutuksissa. Perusoikeuskirjan mukaan ”unioni tunnustaa oikeuden sosiaaliturvaetuuksiin ja sosiaalipalveluihin, joilla taataan suoja mm. raskauden ja synnytyksen aikana, työtaturman, hoidon tarpeen ja vanhuuden varalta sekä työpaikan menetyksen yhteydessä yhteisön oikeuden ja kansallisten lainsäädäntöjen ja käytäntöjen mukaisesti sekä kunnioittaa tätä oikeutta.”

PERUSOIKEUKSIEN TULKINTAA

Perusoikeusuudistuksen voimaan tultua, eduskunta joutui ottamaan kantaa Paavo Lipposen ensimmäisen hallituksen (1995–1999) säästöesityksiin, jotka kohdistuivat toimeentuloon, erityisesti työttömyysajan turvaan.

Perustuslakivaliokunta ei katsonut voivansa hyväksyä yksinkertaisessa lainsäätämisyjärjestyksessä 17-19-vuotiaiden nuorten jättämistä työmarkkinaturvaetuksien ulkopuolelle, koska silloin olisi syntynyt väliinpuotoajaryhmä, joka ei vastannut perusoikeusuudistuksen tarkoitusta. Tämän valiokunta katsoi olevan perustuslain vastaista. Eduskunta kuitenkin hyväksyi nuoriin kohdistuvan kouluttautumiselvöllisyyden työmarkkinatuen saamisen ehtona, koska se kuului lainsäätäjän harkintavallan piiriin.

Eduskunta kiinnitti myös huomiota siihen, että työttömyysturvalain mukainen peruspäivärahan taso

verovaikutuksen jälkeen jäi nettomäärältään täyden kansaneläkkeen tasoa pienemmäksi ja että noin neljännes joutui turvautumaan toimeentulotukeen. Niinpä eduskunnan mielestä oli syytä tehdä tutkimus, jotta silloiset sosiaaliturvan järjestelmät turvaisivat perustuslain tarkoittaman ihmisarvoisen elämän. Tämä kannanotto liittyi siihen, ettei työttömyysturvalain silloisiin markkamääriin tehty palkkatason muutoksesta johtuvaa korotusta ja ettei sitä tulaisi myöhemminkään korvaamaan.

Sosiaali- ja terveysministeriö käynnisti selvitystyön toimeentuloturvan yhtenäistämiseksi ja selkeyttämiseksi ja kutsui tehtävään valiokuntaneuvos Pentti Arajärven. Arajärvi sai ehdotuksensa valmiiksi 1998. Tarkoituksena oli, että järjestelmät kannustavat työhön ja ettei ehdotuksilla ole valtiontaloudessa menoja kasvattavia vaikutuksia. Tältä, mutta myös tulopoliittisen sopimuksen kolmikantaisen valmistelutyön pohjalta, eduskunnalle annettiin vuonna 2002 ehdotus työttömyysturvan kokonaisuudistukseksi, joka tuli voimaan vuoden 2003 alusta.

Ansiosidonnainen turva määräytyi 2000-luvun uudistuksessa edelleen perusosasta (täysi peruspäiväraha) ja ansio-osasta. Peruspäiväraha puolestaan oli sama kuin työmarkkinatuki. Palkkasummaan sidottuna ansiosidonnaisen turvan ostovoima oli kehittyneet vuosien saatossa mutta peruspäivärahan/työ-

markkinatuen ostovoima ei, koska ne eivät seuraa ansiotason kehitystä. Kuitenkin indeksitarkistukset nostavat myös ansiosidonnaista turvaa.

Uudistus merkitsi tuolloin hallituksen oman arvion mukaan ansioturvan kustannusten nousua 55 miljoonalla eurolla, josta valtionosuus oli 22 miljoonaa ja perusturvan paranemisen kustannukset 6 miljoonaa euroa. Luvut osoittavat tässä yhteydessä sen, että perustoimeentuloturvan parantamisesta tuli moninkertaisesti kalliimpi sen seurannaisvaikutusten vuoksi verrattuna aikaisempaan.

Muut työttömyysturvaan liittyvät lakimuutokset 2000-luvulla olivat lähinnä muutoksia, joilla muun muassa säädettiin matka-avustuksista, lievennettiin hienoisesti puolison tulojen vaikutuksia tai pidennettiin etuuden maksuaikoja.

Vuonna 2009 valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten kesken sovittiin niin kutsutusta sosiaaliluposta ohi SATA-komitean työn. Työttömyysturvalakia muutettiin niin, että tuotannollisista ja taloudellisista syistä lomautettujen turva parani. Myös ansiosidonnaisen turvan ns. taitekohtaa nostettiin, mikä paransi korkeampien ansioiden turvaa. Samoin myös työssäoloehdoja lievennettiin. Mutta sosiaalilupossa ei sovittu mitään pienimpien etuuksien jälkeenjääneisyyden korjaamisesta. Sitä vastoin niin sanottu taloudellinen liikkumavara tuli käytetyksi työttömyysturvaetuksien yläpään hyväksi.

SATA-KOMITEA

Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmaan kirjattiin sosiaaliturvan uudistaminen. Asian valmistelua varten asetettiin niin kutsuttu SATA-komitea kesällä 2007. Komiteaa johti kansliapäällikkö Markku Lehto. Sen tehtävänä oli esittää ehdotus sosiaaliturvan kokonaisuudistuksesta laatimalla ehdotus riittävästä perusturvasta, aktiivivaihtoehtoja korostavasta ansioturvasta, kannustavuuden parantamisesta, sosiaaliturvan selkeyttämisestä ja sosiaaliturvan kestävyuden varmistamisesta. Komitean peruslinjaukset valmistuivat tammikuussa 2010.

Komitean ehdotukset tähtäävät työllisyysasteen nostamiseen ja ikärakenteen muutokseen varautumiseen valtiontalouden sallimissa rajoissa.

Komitean ehdotuksista osa on edennyt lainsäädännön asteelle ja osasta on tehty tarvittavat päätökset. Sellaisia ovat mm. takuueläke, indeksisuojan laajennus, perusvähennyksen korotus, kuntoutuspsykoterapian

lakisääteistäminen, kuntoutusrahan vähimmäismäärän korottaminen, työterveyshuollon vaikuttavuuden parantaminen, osasairauspäiväraha, eläkkeen lepäämään jättäminen, sairauspäivärahan ja opintotuen yhteensovitus, työttömyysturvan ennakkomaksun joustavoittaminen sekä ns. sosiaalitusossa sovitut toimenpiteet koskien työttömyyspäivärahaa, lisäpäiväoikeuksia, vuorottelupaapaan vakinaistamista, muutosturvaa, koulutuspäivärahaa, aikuiskoulutustukea ja prosenttivähennyslakia.

Listaa mitenkään väheksymättä, komitea ei esittänyt merkittävää parannusta varsinaiseen perusturvaan. Perusturvan tasoa ehdotettiin parannettavaksi vain pienillä viilauksilla jo sovitujen takuueläkkeen ja indeksisuojan ohella myös aktivoitilisiä korottamalla ja poistamalla vähimmäismääräisen sairauspäivärahan omavastuu-aika. Lisäksi perusturvan tason määräaikainen arviointi ehdotettiin lakisääteistettäväksi.

Asumistukeen ehdotettiin yksinkertaistamista ja yhtenäistämistä. Asiaksmaksuja koskevia ehdotuksia olivat muun muassa asumispalvelujen maksujen sitominen kotihoidon maksuun sekä terveydenhuollon yhtenäinen maksukatto.

Toimeentuloturvan kannustavuutta komitea ehdotti parannettavaksi aktivointisuunnitelman aikaistamisella, työmarkkinatuen tarveharkinnasta luopumisella, toimeentulotuen etuoikeutetun tulon vakiinaistamisella, työttömyysturvan sovittelun yksinker-

taistamisella sekä työllistymisasetelikeilulla. Komitea katsoi myös, että toimeentulotuen perusosan alentamisen kriteereitä tulisi tarkistaa koulutuksesta kieltäytymisen osalta.

Komitea ehdotti lisäksi muun muassa työpankkin mallin kokeilun jatkamista, sairauspäivärahan enimmäisajan joustavoittamista, eläkkeen lepäämään jättämisen ansaintarajan korottamista, osatyökyvyttömyyseläkkeen luomista kansaneläkkeeseen, työssäkäyntilisän luomista vammaistukeen sekä kuntouttavasta työtoiminnasta kunnille maksettava korvauksen porrastamista. Lisäksi kuntoutusta ehdotetaan tehostettavan asettamalla määräaika kuntoutustarpeen arvioinnille sekä nostamalla lääkinnällisen kuntoutuksen ikäraja.

Lainsäädännön ja menettelytapojen selkeyttämistä koskevia esityksiä komitean loppumietinnössä ovat sosiaaliturvalainsäädännön kehittämisohjelma, tulolajien käsittelyn vaiheittainen kehittäminen, työttömyydenaikaisen perusturvaetuuksien yhdistäminen, yhden asioinnin periaate, käsittelytakuu, päätöksen oikaisumenettelyn laajentaminen sekä sähköisen hakemusmenettelyn selkeyttäminen luomalla yhden palvelupisteen malli sekä sähköinen potilasasiakirjarkisto.

SATA-KOMITEAN JÄLKEEN

Heikki Hiilamo on kuvannut SATA-komitean työtä lehtikirjoituksessaan (*Voima* 1/2010). Kyseessä oli siis Matti Vanhasen toisen hallituksen kunnianhimoinen suunnitelma uudistaa sosiaaliturvaa ja vähentää köyhyyttä. Hiilamo osallistui komitean työhön perusturvaajaostossa.

Hiilamon mukaan valtiovarainministeriö ei halunnut sitoutua minkäänlaisiin uudistuksiin. Hän kuvaa kirjoituksessaan myös niin kutsutun kolmikannan nihkeää suhtautumista erilaisiin ehdotuksiin parantaa perusturvaa. Tähän kuuluivat perusturvaajaoston tapauksessa paitsi sosiaali- ja terveysministeriön edustajat, Elinkeinoelämän Keskusliiton mutta myös työntekijäosapuolta edustavan STTK:n edustajat.

Tammikuussa 2009 työmarkkinajärjestöt olivat sopineet sk. sosiaaliluposta. Kun perusturvan taso oli sidottu ansioturvaan, perusturvan tason nostamisen

mahdollisuudet hupenivat etenkin kun talouden taantuma oli alkamassa. Sitä vastoin ansiosidonnaiset etuudet ansio-osaltaan paranivat. Sosiaalitulo tavaltaan vei SATA-komitealta maton alta. Kun työttömyysturva Suomessa on pohjoismaisessa vertailussa heikompi, paremman työttömyysturvan saajat parasivat entisestään turvaansa kun taas heikomman turvan saajat jäivät nuolemaan näppejään.

Monien eri vaiheiden jälkeen komitea pystyi esittämään silti 50 parannusehdotusta, joista tosin yksikään ei puuttunut riittämättömän perusturvan ongelmiin.

Merkittäviä uudistusehdotuksia Hiilamon mielestä olivat asumistuen yksinkertaistaminen, puolisoiden tuloharkinnan lopettaminen työmarkkinatuessa, työtömien aktivointilisä sekä takuueläke.

Hiilamon mielestä työmarkkinajärjestöt turvasivat komiteassa vanhan järjestelmän jatkumisen. Todettakoon lisäksi, ettei työmarkkinatuen tuloharkintaa olla poistamassa komiteaehdotuksesta poiketen.

Myös Osmo Soininvaara on palannut tuoreessa kirjassaan SATA-komitean työhön.

Vapaus valita toisin -foorumi kesäkuussa 2009 päätti käynnistää Ei riitä -kampanjan. Perusturvan korottamisen välttämättömyydestä esitettiin erilaisia euromääräisiä lukuja. Vaikka 120 euron korotus perusturvaan ei vielä riittävällä tavalla tasoita tuloeroja,

katsottiin se kuitenkin tärkeäksi ensiaskeleeksi. Foorumissa esitettiin myös suurempia korotustarpeita. Mikäli haluttaisiin työmarkkinatuen tason palauttaminen lamavuosia aiemmalle tasolle suhteessa silloiseen ansiotasoon (1993), tarvittaisiin 160-170 euron korotus kuukaudessa.

Ei riitä -kampanja perusteli 120 euron korotustarvetta seuraavasti:

”Suomalaisten perusturva on jo pitkään heikennetty kun eri muutoiseen perustoimeentuloturvaan ei ole tehty sen arvon turvaavia ja yleistä talouden kehitystä vastaavia tarkistuksia. Perustoimeentuloturva tulee mitoittaa siten, että se normaalitapauksessa riittää ilman että asianomainen joutuu hakemaan elämiseensä myös toimeentulotukea. Näin ei ole enää pitkään aikaan ollut, vaan perustoimeentulon riittämättömyys ajaa suuren määrän sen varaan joutuneita suomalaisia aivan tarpeettomasti toimeentuloluukulle. Se että kaikki eivät näin tee on joidenkin mielestä vain tervettä säästöä, mutta tällaiset kaikista heikoimmassa asemassa olevan ja köyhyysrajan alla elävän väestön kustannuksella tapahtuvat säästöt eivät ole hyväksyttävää.

Tämän epäkohdan korjaamiseen tulee ryhtyä pikaisesti. Nopeimmin, tehokkaimmin ja yksinkertaisimmin se aloitetaan siitä, että työmarkkinatukea, peruspäivärahaa sekä alinta sairauspäivärahaa korotetaan 120 eurolla kuukaudessa. Tämä voidaan ja tulee toteuttaa heti siitä riippumatta, tarkistetaanko ja miten, myös ansiosidonnaisia etuuksia. Tätä koskevat mahdolliset erimie-

lisyydet eivät saa olla esteenä sille, että kaikista heikoimmassa asemassa olevien toimeentuloa parannetaan välittömästi. Uudistuksen kustannukset ovat alle 150 milj. euroa mikä on vähäinen osa siitä mitä kaikki viime vuosien erilaiset veroalennusratkaisut ovat valtiolle ja kunnille maksaneet ilman, että köyhimmät ovat niistä juurikaan hyötäneet.

Emme esitä tarkistusta ratkaisuna kaikkiin köyhyys- ja toimeentulo-ongelmiin, emmekä väitä, että 120 euron korotus olisi riittävä. Pidämme tätä kuitenkin välttämättömänä ja kiireisimpänä korjauksena, jota ei tule sillä verukkeella jättää tekemättä, että sen tulee myöhemmin jatkua laajimpia sosiaaliturvaa vahvistavina muutoksina.”

Vetoomuksen allekirjoitti 2514 ihmistä.

Ei riitä -vetoomuksen allekirjoittajat eivät ottaneet kantaa työttömyysturvaan kokonaisuutena eivätkä siihen mitä kustannusvaikutuksia perusturvan nostamisesta valtiontalouden näkökulmasta työttömyysturvan rahoittamisen suhteen aiheutuu. Sitä vastoin vetoomuksen allekirjoittajat halusivat alleviivata juuri pienimpien etuustasojen välttämätöntä korotusta.

Lainsäätäjälle avautuu monia mahdollisuuksia toteuttaa perusturvan parantaminen vaiheittain. 120 euron korotus voidaan tehdä kaikille, mistä hyötöyisivät luonnollisesti perustoimeentuloturvan varassa elävät mutta myös ansiosidonnaisen etuuden saajat sitä kautta, että ansioturva muodostuu paitsi perusosasta

(joka on peruspäivärahan suuruinen) myös ansiososasta, jossa on oma laskukaavansa.

120 euron korotus voidaan tehdä myös kertakorjauksena ja samalla sopia seuraavasta vaiheesta, jossa tehtäisiin myös rakenteellinen korjaus. Kertakorjaus tarkoittaisi sitä, että työmarkkinatuen/peruspäivärahaa saavien asemaa parannettaisiin heti suhteessa ansiosidonnaisen etuuden saajiin. Näin ollen leventyntyttä kuilua kavennettaisiin. Rakenteellinen korjaus puolestaan merkitsisi sitä, että kuilun syventyminen taas tulevaisuudessa estettäisiin sitomalla työmarkkinatuki ansioindeksiin elinkustannusindeksin sijaan.

Työhön kannustava työttömyysturva – kun pienimmät ansiosidonnaiset etuudet ovat lähellä peruspäivärahasoa – voidaan ratkaista niin, että ansiosidonnainen etuus määräytyy laskennallisesti peruspäivärahasta mutta olisi aina esimerkiksi kymmenen prosenttia parempi.

Kokonaistarkastelun yhteydessä tulee parantaa erityisesti lyhytaikaisissa työsuhteissa toimivien asemaa ansiosidonnaisessa työttömyysturvassa samoin kuin mahdollistaa osa-aikatyön ja työttömyysturvan yhdistäminen kannustavasti.

Ei riitä -vetoomuksen valmistelutyö osoitti, että Suomella on varaa parantaa perusturvaa. Jos Suomessa veroaste olisi samalla tasolla kuin Tanskassa ja Ruotsissa, käytettävissä olisi noin 10 miljardia euroa

enemmän rahaa vuositason. Perusturvan (sisältää työttömien perusturvan, asumistuen, toimeentulotuen, kansaneläkkeet, sairaus-, äitiys- ja vanhempain minimipäivärahan, lapsilisän, kotihoidontuen hoitolisän ja opintorahan) tason palauttaminen suhteessa ansioihin 1990-luvun alun tasolle maksaisi kaksi miljardia euroa vuositason. Kahdeksan miljardia euroa jäisi muihin tarkoituksiin kuten esimerkiksi vanhus-tenhuoltoon, velkojen maksuun tai terveyserojen kaventamiseen.

Suuren joukkotyöttömyyden oloissa menneinä vuosina työhön kannustaminen etuuksien kehittämisen kustannuksella – silloinkin kun tarjolla ei ollut kokopäivätyötä, vaan enemmän pätittäisiä työsuhteita – saattoi olla perusteltua väliaikaisena ja suhdanteisiin liittyvänä ratkaisuna, mutta pysyvänä etuustasojen jättäminen jälkeen ansiotasosta tuottaa köyhyyttä. Juuri näin on tapahtunut etenkin kun myös verotuksen keinoin on lisätty tuloeroja.

Hyvinvointivaltio on kuitenkin kaikkia varten. Kaikkien kannalta – lukuun ottamatta superrikkaita – on edullista vähentää eriarvoisuutta.

I I O s a

HYVINVOINNIN YHTEISKUNNALLINEN POLKU

JOHDANTO

Poliittiset paineet sosiaaliin uudistuksiin alkoivat nousta aivan uudella tavalla sodanjälkeisessä Suomessa. Vaikka suomalainen sosiaaliturva on muuttunut moneen kertaan, perusjärjestelmät syntyivät vuosina 1960-1963 paitsi parlamentaarisen vaikuttamisen myös voimakkaan ulkoparlamentaarisen liikehdinnän seurauksena. Merkittävät hyvinvointivaltion palvelujärjestelmät puolestaan vauhdittuivat vuoden 1966 vaalien seurauksena, jolloin eduskunnassa oli vasemmistoenemmistö.

1990-luvun alun lamasta on tullut suomalaisen sosiaaliturvan mutta myös laajemmin hyvinvointiajattelun käännekohta. Aikaisempi kehittäminen ja uudistusajattelu ovat väistyneet. Yhteiskunnallisen keskustelun kestoteemaksi on noussut hyvinvointivaltion kriisi. Kuitenkin keskustelu tarvittavista johtopäätöksistä on ollut kovin erillistä. Tutkijoiden, kan-

salaisten saati poliittisten päätöksentekijöitten keskustelumailmat eivät kohtaa toisiaan siitäkään huolimatta, että tietoa ja erilaisia tutkimuksia on ollut ja on runsaasti tarjolla.

Tähän keskusteluun liittyy myös sen arvioiminen, onko Suomi enää pohjoismainen hyvinvointivaltio ja millainen pohjoismainen malli nykyään on. Kansantuotteen perusteella henkeä kohden (selvitys 2008) Pohjoismaat eivät muodosta mitään yhtenäistä ryhmää. Norja on läntisen maailman toiseksi rikkain maa, Tanska viidenneksi, Ruotsi kymmenenneksi ja Suomi yhdenneksitoista rikkain. Kun otetaan huomioon kuinka eriarvoisia rikkaat maat sisäisesti ovat, Pohjoismaat edustavat vielä enemmän tasa-arvoisuutta kuin eriarvoisuutta. Köyhyys ja tuloerot kuitenkin liittyvät yhteen. Suomessa on viime vuosikymmeninä käynyt niin, että köyhimmät ovat köyhtyneet entisestään ja köyhyydestä on viimeisten vuosien aikana tullut entistä pitkäaikaisempaa.

Pohjoismaat poikkeavat toisistaan suhteessa sosiaalimenoihin. Erityisesti terveysmenojen suhteen Suomi jää selvästi muista Pohjoismaista kuten myös OECD-maitten keskiarvosta. Sosiaalivakuutuksen suhteen Pohjoismaissa vakuutuksen kattavuus on suurempi kuin muissa Euroopan maissa. Etujen tason suhteen Keski-Eurooppa on kirinyt 1980-luvulta lähtien Pohjoismaita kiinni: silti Norjan ja Tanskan kansaneläk-

keet ovat edelleen hyvät, Norjassa korvataan 100 % sairausajan tulomenetykset, Ruotsissa on puolestaan korkeahko työttömyyskorvaus ja Tanskassa on miinimieduiltaan Suomea korkeampi sosiaalietuuksien järjestelmä.

Suomi jää Pohjoismaisessa vertailussa yleensä peränpitäjäksi. Tämä näkyy myös siinä, että toimeentuloasiakkaiden suhteellinen osuus väestömäärään nähden on lähes kaksinkertainen muihin Pohjoismaihin verrattuna.¹

Pohjoismainen malli on muuttunut vuosikymmenten kuluessa eikä yhteistä käsitystä hyvinvoinnin rakentamisen suunnasta enää samalla tavalla ole kuin aiemmin. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton kuten myös Elinkeinoelämän valtuuskunnan vuosittain tekemissä kansalaisten arvostuksia mittaavissa tutkimuksissa kuitenkin ihmisten huoli kaikkein heikoimmassa asemassa olevien toimeentulosta tulee selvästi esille.

Suomi poikkeaa muista paitsi terveyserojensa vuoksi myös siinä, että meillä on panostettu muita Pohjoismaita vähemmän sosiaaliturvaan. Tästä syystä lamavuosien leikkaukset näkyvät meillä räikeämmin kuin muissa Pohjoismaissa.

¹ Kangas, Olli (2009): ”Onko Suomi enää pohjoismainen hyvinvointivaltio?” teoksessa *Kursin muutos: Kestävään kasvuun ja hyvinvointiin*, toim. Heikki Taimio. TSL.

HYVINVOINNIN MÄÄRITTELYÄ

Hyvinvointivaltiossa on institutionaalisen määritelmän mukaan lainsäädäntö sosiaaliturvasta, joka kattaa erilaisia elämäntilanteen ja –vaiheen riskejä. Useimmat maat, Suomi mukaan lukien, kehittyivät hyvinvointivaltioksi 1960- ja 1970-luvuilla. Menoperusteisen määritelmän mukaan valtio on hyvinvointivaltio, kun puolet sen julkisista menoista kohdennetaan sosiaaliturvaan. Tämä määritelmä pudottaa useita maita hyvinvointivaltioiden joukosta pois, mutta ei kuitenkaan Suomea. Suomi kuten muutkin Pohjoismaat voidaan katsoa hyvinvointivaltioksi, vaikka ne eroavat toisistaan merkittävästi kuten edellä on todettu.

Tutkija Juho Saari jakaa hyvinvointivaltion sosiaalipolitiikkaan, tukirakenteisiin ja tuotannontekijämarkkinoihin. Sosiaalipolitiikassa on useimmiten kyse sosiaalisten riskien hallitsemisesta ja sopeutumisesta yhteiskunnallisiin rakennemuutoksiin. Riskien

hallinta on edennyt kolmessa vaiheessa. Ensimmäisessä toteutettiin lapsuuteen, sairauteen ja vanhuuteen liittyvien riskien hallinta, toisin sanottuna pidettiin huolta lainsäädännön tasolla ei työssä olevien ihmisten turvasta ja toimeentulosta; toisessa aallossa keskityttiin työikäisten ihmisten riskienhallintaan kuten työttömyyteen, asumiseen, opiskeluun sekä työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen mahdollistavaan lainsäädäntöön. Kolmannessa on keskitytty ylivelkaantuneisiin ja pitkäaikaistyöttömiin.

Asumis-, työ- ja rahoitusmarkkinoiden sääntely liittyy saumattomasti hyvinvointivaltioon. Näiden markkinoiden vakaus vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin usein sosiaalipoliittisia toimia enemmän. Hyvinvointivaltio tarvitsee myös tukirakenteet, jotka puolestaan vaikuttavat sosiaalipoliittikkaan ja sen toimintaan joko menoja vähentävästi tai niitä lisäävästi. Tukirakenteita ovat elinkeinorakenne, työmarkkinajärjestelmä, julkinen talous, työllisyys, aluerakenne ja kotitalouksien ja väestön rakenne.

Hyvinvointivaltion sijaan on julkisessa keskustelussa, mutta myös hallitusohjelmissa, ryhdytty käyttämään käsitettä hyvinvointiyhteiskunta, jota ei kuitenkaan yleensä ole määritelty. Hyvinvointivaltio käsitteenä alleviivaa kattavaa lainsäädäntöä ja sosiaaliturvan kollektiivista vastuuta. Kansallisvaltioon kytkettyvänä käsitteenä se toimii myös kansalaisten ja

organisaatioiden vakuutuksena globaalien talouden aiheuttamia suhdannevaihteluja vastaan.

Hyvinvointiyhteiskunta-käsitteestä puuttuu toimija. Se ilmaisee eräänlaista yhteiskunnallisten eri toimijoiden tahtotilaa.

Valtionverotuksen kautta on viimeisten vuosien aikana rahoitettu noin neljännes kaikista sosiaalimeinoista. Suurin osa rahoitusvastuusta on työntekijöillä ja työnantajilla sekä kunnallisverotuksen kautta kunnilla. ”Valtapolitiittisesti tosiasiallista päätöksentekovaltaa on siirtynyt valtiolta kunnille, työmarkkinajärjestöille ja sosiaalivakuutuslaitoksille valtionosuus- ja kuntalainsäädännön uudistuksen ja tiivistyneen työmarkkinajärjestöjen välisen yhteistyön myötä”, sanoo tutkija Juho Saari.²

² Saari, Juho (2005,2009): Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa (s. 37). Vantaa. Gaudeamus.

SOSIAALIPOLIITTISEN KESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT

Sosiaalipoliittisen keskustelun arvolähtökohdat voidaan karkeasti jakaa neljään eri ryhmään, joista ensimmäisen ryhmän edustajat korostavat sosiaalisia oikeuksia ja julkistalouden kulutusta. Tämänkaltaisen ajattelu oli vallitseva 1980-luvun lopulle, jolloin kansalaisten oikeuksia laajennettiin julkisen talouden ylijäämän turvin.

Toisessa ryhmässä sosiaaliset oikeudet yhdistyvät ajatteluun julkistalouden investointina, joka oli puolestaan valtavirtainen ajattelu 1960-luvulla. Tuolloin katsottiin pienituloisten kotitalouksien tukemisella olevan talouskasvua lisäävä vaikutus. Pekka Kuusen *Sosiaalipoliittikka* painotti erityisesti kyseistä näkökulmaa.

Kolmannen ryhmän ajattelussa keskeisinä ovat taloudelliset kannustimet, jotka liittyvät julkistalouden kulutukseen. Hyvinvointia tulisi uudistettavan

näin julkisen talouden kestävyuden turvaamiseksi. Neljäs keskustelutapa liittyy ajatukseen taloudellisista oikeuksista julkisen talouden investointeina. Ajattelu on tyyppillinen EU:ssa piirissä, jossa sosiaalipoliitikassa painotetaan kannustavaa merkitystä mutta nähdään se myös tuottavana tekijänä.

Sosiaalipoliittikkaan liittyvät olennaisesti riskit ja niiden kattaminen. Kysymys kuuluu, tunnistavatko nykyiset järjestelmät muuttuneet riskit? Tässä komiteamietinnössä ei keskitytä lapsuuteen, vanhuuteen, ylivelkaantumiseen tai juurikaan sairauteen liittyviin riskeihin mutta sitä vastoin työhön ja sen muutoksiin sekä näitten muutosten aiheuttamiin toimeentulon riskeihin.

VASEMMISTON TYÖKESKUSTELU

Työ on muutoksessa ja siksi on palattava perusasioihin. Karl Marxin ajattelun mukaan työ on ihmisen olemisen perustapa ja tuotanto yhteiskunnan uusiutumisen ehto. Tuotantotapa määrää, onko yhteiskunta luokkayhteiskunta vai ei ja mikä on vallassa oleva luokka. Tuotantotavalla on yhteys tuotantovoimien kehittyneisyyteen.

Luokkayhteiskunnissa vallankäyttö perustuu Marxin mukaan tuotannon välineiden hallintaan. Luokkataistelut ovat siis taistelua tuotantovälineiden hallinnasta. Kapitalismissa on kaksi pääluokkaa: ne, jotka omistavat tuotantovälineet ja ne, jotka tekevät tuotantollisen työn. Työn tekijät ovat alistetussa asemassa, koska he eivät omista tuotantovälineitä, eivät pääse nauttimaan riittävästi työnsä tuloksista eikä heillä ole määräysvaltaa oman työnsä suhteen. Riistosuhde on ennen kaikkea rakenteellinen. Tuotantovälineiden

omistajat eivät riistä työläisiä ilkeyttään, vaan siksi, että omistajana oleminen vaatii sitä. Myös vieraantuminen riistää työntekijöitä. Vieraantuminen tarkoittaa sitä, että yhteiskunnallisen tuotannon muodot kohuvat yksilöiden yläpuolelle.

Kaikilla ihmisillä ei ole samoja resursseja oman elämänsä hallinnan suhteen. Ihmisillä on kuitenkin pyrkimys laajentaa vapautensa astetta. Vapautuminen ei voi tapahtua sellaisessa yhteiskunnassa, jossa tavarat, tuotteet tai palvelut tuotetaan tavalla, jossa toinen luokka hallitsee tuotantovälineitä sekä koko yhteiskuntaa ja toinen luokka tekee työn eikä pääse osallistumaan yhteiskunnan hallintaan.

Marxin mukaan työväenluokka luokkana sinänsä (*Klasse an sich*) ei pysty luokkayhteiskunnan muuttamiseen, vaan sen täytyy kasvaa luokaksi itseään varten (*Klasse für sich*). Luokka sinänsä tarkoittaa luokkaa, jolla ei ole luokkatietoisuutta eikä se ole mobilisoitunut luokkataisteluun. Luokka itseään varten tarkoittaa luokkaa, joka omaa korkean luokkatietoisuuden omista intresseistään ja on poliittisesti mobilisoitunut.

Työn käsite on siis vasemmiston identiteetin kannalta keskeinen. Ihmisten on myytävä työtään voidakseen tulla toimeen ja hallitakseen omaa elämäänsä. Työvoiman myymisen olosuhteet ja ehdot ovat elämisen kannalta keskeisiä kysymyksiä. Työn ja tuotannon tila on yhteiskunnallisen toiminnan koko tilaa

eikä rajoitu enää määrättyyn työaikaan tai työpaikkaan.

Työn muutoksen ymmärtämisen kannalta on välttämätöntä ymmärtää kapitalismin muutos. Teollisuusyhteiskunnan fordistisesta tuotantotavasta on siirrytty postfordistiseen ja uuteen tietokykykapitalismiin sen ohella, että finanssikapitalismista on tullut kapitalistisen ajattelun irvikuva. Muutos läpileikkaa kaikkia ammatteja ja työvoima-aloja. Työn ja ei-työn välinen raja on hämärtynt.

Yli puolet Euroopassa solmittavista uusista työsuhteista ovat epätyypillisiä mutta eivät tuotannollisesti mitenkään marginaalisia. Päinvastoin, ne keskittyvät taloudellisen kasvun kannalta keskeiseen tiedon tuotantoon ja välittämiseen, kulttuuriteollisuuteen ja erilaisten palvelujen tuottamiseen. Työvoima on hyvin koulutettua ja jatkuvasti itseään kouluttavaa.

Tuottavan työn käsite on myös muuttunut. Työn arvoa on mahdotonta mitata heti työsuorituksen tai tuotteen tuottamisen jälkeen. Työssä tarvittavat tiedot ja taidot nimittäin hankitaan yhä useammin muodollisen koulutuksen ulkopuolella, vapaa-ajalla ja harrastuksissa.

Vasemmistolaisessa ajattelussa vaarana on palkkatyösuhte-malliin sitoutuminen, joka kieltää kapitalismin muuttumisen ja samalla työläisten kyvyn muuttaa kapitalismia. Marxilaisessa ihmiskäsityksessä

ihminen on toimiva. Juuri toimintakykynsä vuoksi ihminen on kykenevä myös muuttamaan olosuhteitaan. Liian usein työläiset harhautuvat taistelemaan palkkatyöhön alistumisen puolesta sen sijaan, että he pyrkisivät vapautumaan siitä.

Oikeistolaisessa ajattelussa työtä arvona korostetaan hinnalla millä hyvänsä. Työtä pidetään ainoana ihmisarvon lähteenä, jotta joutilaat eivät olisi yhteiskunnan elätettävänä. Velvollisuus tehdä työtä liittyy keskusteluun kansalaisten oikeuksista ja velvollisuuksista. Tämä on näkynyt myös eri puolueiden, mukaan lukien sosialidemokraattien ja vihreiden linjauksissa, joissa velvollisuutta on painotettu niin, että ihmisten on osoitettava olevansa aktiivisia työn hakemisessa ennen kuin toimeentulon oikeus aktivoituu.

Modernissa vasemmistolaisessa³ ajattelussa työ ei ole vain itseisarvo eikä liioin pelkkä moraalinen arvo. Työllä on oltava myös välineellinen tehtävä, sillä muuten sen tekeminen on vain pakkoa eikä sen teki-jää kiinnosta työn kehittäminen. Jälkimmäisen tulisi kiinnostaa myös työn teettäjiä, sillä työn tuottavuuden lisäämisessä ja työurien pidentämisessä on keskeistä, että työ on mielekäästä ja että ihmiset kokevat työelämän hyväksi.

³ Vasemmisto etsii työtä (2008). Keuruu. Like.

Sosiaalisesti vastuullisempaan kapitalismiin siirtymisessä tarvitaan välineeksi perustoimeentuloa sen ohella, että tarvitaan myös kulttuurinen muutos, josta esimerkiksi Richard Sennett on kirjoittanut.⁴ Hän kuvaa mm. hiljaisen tiedon ja käsityöläisyyden – halun tehdä työ hyvin – merkityksen hiipumista kvartaalikapitalismin nopeatempoisuudessa. Sennett painottaa myös ihmisten itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja ettei sitä tulisi kaventaa, vaikka tarkoitus olisikin hyvä.

Perustoimeentuloturvan on tuettava ihmisten itsenäisyyttä, autonomiaa, sen sijaan, että nykyiset mallit supistavat niitä. Köyhillä ja syrjäytetyillä ihmisillä pitää olla samanlaiset oikeudet tehdä omia valintoja ja hallita omaa elämäänsä kuin muillakin. Oman elämän itsenäinen hallinta ei suinkaan tarkoita yksinäisyyttä, vaan kykyä jakaa tietoja ja taitoja toisten kanssa.

Vasemmisto etsii työtä -kirjan keskeinen vaatimus on, että työpaikkojen tukemisen sijaan on kiinnitettävä huomiota työtätekeviin ihmisiin ja heidän tukemiseensa. Työn on oltava liikkuvaa, vaihtelevaa ja kiinnostavaa, sillä muutoin tuottavuuden lisäämisestä ei tule mitään. Kyse on työntekijöitten itsenäisyyden vahvistamisesta suhteessa työpaikkoihin ja työtehtäviin.

⁴ Sennett, Richard (2007): *Uuden kapitalismin kulttuuri*. Tampere. Vastapaino.

Epätyyppillisissä työsuhteista on tullut tyyppillinen työn tekemisen tapa. Työn prekarisoitumista on se, että ihmisiltä otetaan tulo jatkuvuus pois antamatta tilalle mitään. Prekariaatteja ovat ne, joitten elämää ovat projektiluonteiset työt ja epävarmat työsuhteet sekä niihin liittyvä toimeentulon epävarmuus ja pelko elämän taloudellisen kantavuuden riittämättömydestä.⁵ Kuitenkin ihmisten toimeentulo pitää turvata työstä riippumatta. Myös tiedollinen ja kulttuurinen itsenäisyys on tärkeää – edelleen työstä riippumatta - kuten myös se, että ihmisten pitää voida päästä liikkumaan yli ja ohi annettujen yhteisömallien.

Kattava perustoimeentulo mahdollistaa edellä olevan: taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen itsenäisyyden.

⁵ Korhonen, Anna-Reetta, Peltokoski, Jukka ja Saukkonen, Miikka (2009): *Paskaduunista barrikadille. Prekariaatin julistus*. Keuruu. Into kustannus.

PERUSTULO, KANSALAI SPALKKA, NEGATIIVINEN TUOVERO

Perustulosta on liikkeellä kaksi toisilleen vastakkaista mallia. Ensimmäinen on uusliberaali, joka on ehdollisen vähimmäistoimeentulon malli ja toinen taatun, riittävän ja vailla ehtoja annettavan yhteiskuntatulon malli.

Suomalaiseen järjestelmään istutettuna kyse on universaalista perustulosta, jota täydentävät vakuutus-pohjaiset ratkaisut. Monet vasemmistolaiset (esim. Jan-Otto Andersson, Jorma Kalela, Seppo Lindblom) ja vihreät (esim. Osmo Soininvaara) vaikuttajat ovat kehittäneet perustuloa. Vasemmistolaisten argumentti on ollut, että perustulo antaisi työmarkkinoilta syrjäytetyille paremman toimeentulon mutta myös kannustaisi heitä palaamaan nykyistä paremmin takaisin työelämään.

Tarkkoja laskelmia perustulosta on vaikea tehdä koska muuttujia on paljon. Varmaa kuitenkin on, että

se edellyttäisi progressiivista tuloverotusta, joka toteutettuna veisi rahaa mutta tuottaisi hyvinvointia ja edistäisi tulonjaon tasaisuutta. Korkea verotus ja lisämenot eivät ole lähtökohtaisesti huono asia. Kysymys on myös siitä, miten herkästi järjestelmät tunnistavat ihmisten tarpeet.

Vasemmiston piirissä myös vastustetaan perustuloa. Ville Kopran⁶ mukaan erilaiset perustuloehdotukset eivät ole sosiaaliturvajärjestelmän hienosäätöä. Hänen mukaansa perustulo merkitsee työehtosopimusten murtumista, alhaisia palkkoja, köyhyyttä, tehotonta verovarojen käyttöä, yksilöllistymistä ja ennen muuta sosiaalisten tulonsiirtojen kasvua, joissa vastikkeellisuus ja syyperusteisuus väistyisivät.

Kopran ajattelutavan lähtökohtana on palkkatyöhön sitoutuminen ja sen ulkopuolisen maailman näkeminen tuottamattomana ja tekemättömyyden maailmana. Kuitenkin muun muassa Nobel-palkitun Joseph Stiglitzin johdolla, kuten myös OECD:n valmistelussa, on esitetty kansantalouden tilinpidon muokkaamista niin, että se ottaisi paremmin huomioon sekä taloudellisen toimeliaisuuden ympäristöllisen että sosiaalisen ulottuvuuden kuten myös tilinpidon ulkopuolelle jäävän vapaaehto- ja kotityön merkityksen kansantulossa.

⁶ Kopra, Ville (2007): Perustulo. Kova vai pehmei paketti? Kalevi Sorsan säätö.

Menemättä tässä yhteydessä syvemmälle perustulokeskustelun taustalla olevaan suomalaisen yhteiskunnan muutokseen, on kuitenkin syytä viitata Jorma Kalelan luonnehdintaan kahdesta eri maailmasta.⁷ Toisessa maailmassa sijaitsee Kalelan mukaan talouden päättäjien asiantuntemukseen nojaava poliittisen johdon päiväjärjestys arvoineen ja toisessa kansalaisten arki ongelmineen. ”Hallituksille riittää työpaikkojen määrän lisääminen, niiden laatu ja ansioiden riittävyys ovat sen sijaan toissijaisia asioita.”

Ihmisten ongelmat näkyvät yksilöllisinä ja kilpailukykyyn liittyvinä, joitten vaikutukset näkyvät paitsi ihmisten välisissä suhteissa myös kasvavana eriarvoisuutena. Muutokset näkyvät työvoiman kysynnässä ja työkulttuurissa mutta myös hyvinvointivaltion tarjotun turvan aukkoina ja päivytyksen puutteina. Työkulttuurimuutoksia kuvaa Juha Siltala puolestaan *Työelämän huonontumisen lyhyt historia* -teoksessaan. Myös nämä muutokset puoltavat palkkatyön aseman uudelleenarvioimista.

⁷ Kalela, Jorma(2009): ”Politiikan kieltämien politiikka” kirjassa Kurssin muutos: kestävään kasvuun ja hyvinvointiin, toim. Heikki Taimio. TSL.

Suomalaisen hyvinvointivaltion on nähty edustavan pohjoismaisen mallin riisuttua ja kevennettyä versiota.⁸ Suomi saavutti hyvinvointivaltion pohjoismaisen tason vasta 1980-luvulla. Suomessa on otettu niin sanotusti ”löysät” pois jo hyvinvointivaltion rakennusvaiheessa. Tämä selittää sitä, että sosiaaliturvaan tehdyillä leikkauksilla on ollut Suomessa muita Pohjoismaita suurempia vaikutuksia ihmisten toimeentulossa.

Monet tutkimukset, viimeisimpänä OECD:n tutkimus, osoittavat köyhyyden kasvaneen Suomessa selkeästi nopeammin kuin muissa Pohjoismaissa. Tuloerojen kasvuvauhti on OECD-maiden kärkiluokkaa. Myös tämä tosiasia kertoo siitä, että suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on uudelleen ajattelemisen paikka.

⁸ Kangas, Olli (2009): *Onko Suomi enää pohjoismainen hyvinvointivaltio?* kirjassa Kurssin muutos: kestävään kasvuun ja hyvinvointiin, toim. Heikki Taimio.TSL

III Osa

SUOMALAINEN PERUSTOIMEEN-
TULOTURVAJÄRJESTELMÄ

Suomalaisessa toimeentuloturassa etuuksien tehtävänä on joko 1) tulojen kompensointi, 2) kulujen kompensointi tai 3) avun antaminen ja puutteen torjuminen.⁹ Oheisesta yhteenvedosta saa hyvän kuvan suomalaisen sosiaaliturvan kokonaisuudesta.

ANSIOSIDONNAISET TULOJEN KOMPENSOINTI	VÄHIMMÄISETUDET KULUJEN KOMPENSOINTI
Työttömyysturvan ansiopäiväraha	Työttömyysturvan peruspäiväraha ja työmarkkinatuki
Tapaturmavakuutus	Vähimmäismääräinen sairauspäiväraha
Kuntoutusraha Sairauspäiväraha	Työkyvyttömyyseläke ja kuntoutus- eläke kansaneläkkeenä
Äitiyspäiväraha, isyysraha, vanhempainraha	Äitiyspäivärahan sekä isyys- ja vanhempainrahan vähimmäismäärä
Työkyvyttömyyseläke ja kuntoutustuki	
Ansioperusteinen vanhuuseläke Ansioperusteinen perhe-eläke	Kansaneläke vanhuuden perusteella Lapsen hoitotuki. Vammaistuki. Eläkkeensaajien hoitotuki. Yleinen perhe-eläke. ---- Äitiysavustus. Lapsiisä. Lasten kotihoidon tuki. Elatustuki. Opintotuki. Asumistuki. Sotilasavustus. Toimeentulotuki.
TARVEHARKINTAISET ETUUKSET PUUTTEEN TORJUNTA	
Toimeentulotuki	

⁹ Mikkola, Matti, Seppo Pietiläinen ja Olli Valpola (2002):
Suomalainen toimeentuloturva. Helsinki. Karelectio.

SUOMALAISET ETUUKSET

Työttömyyden johdosta Suomessa voivat saada toimeentuloturvaan 17-64-vuotiaat. **Palkansaajan palkasta perittävät maksut ovat vuonna 2010 yhteensä 4,9 %:**

- eläkevakuutusmaksu on 4,5 % (5,7 %)
- **työttömyysvakuutusmaksu** on 0,40 %

Työttömyysvakuutusmaksun määrä on vaihdellut vuosittain ja on todennäköisesti korkeampi ensi vuonna.

Turvan kannalta olennaista on työssäoloehto. Jos ehto täyttyy, työttömyyskassan jäsen voi saada seitsemän päivän omavastuuajan jälkeen ansiopäivärahaa 500 päivän ajan. Ellei hän ole kassan jäsen, hän saa saman omavastuuajan jälkeen 500 päivän ajan peruspäivärahaa. Tämän jälkeen on mahdollista saada työmarkkinatukea ilman tarveharkintaa 180 päivän jälkeen,

jonka jälkeen työmarkkinatuesta tulee tarveharkintainen mutta sen kestolle ei ole kattoa.

Mikäli työssäoloehto ei täyty ja tukea tarvitseva ei ole ollut vakiintuneesti työmarkkinoiden käytössä, hänelle maksetaan työmarkkinatukea. Ammattiin vastavalmistuneella mutta työtä vailla olevalla on viiden päivän omavastuu-aika ennen työmarkkinatuen saamista, joka on tarveharkintaista. Muilla on viiden kuukauden odotusaika viiden päivän omavastuuajan ohella ennen tarveharkintaisen työmarkkinatuen saantia.

Tuen saamisen edellytys on, että on työmarkkinoiden käytettävissä.

Työmarkkinatuki on siis tarkoitettu ensi kertaa työmarkkinoille tuleville sekä ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa enimmäisajan saaneille työttömille. Se on yleisin työttömyysturvan muoto ja se on harkinnanvarainen, ei kuitenkaan 55 vuotta työssäoloehdon täyttäneiden kohdalta.

Alle 25-vuotias saa työmarkkinatukea vain tietyin perustein. Jos työtön elää avo- tai avioliitossa, puolison 1384 euroa ylittävät palkka-, eläke- korko- tai vuokratulot alkavat pienentää työmarkkinatukea. Jos puolison tulot ovat 2414 euroa kuukaudessa, työtön puoliso jää kokonaan vaille työttömyysturvaa. Maahanmuuttajalla on oikeus työmarkkinatukeen vain kotoutumistukena kolmen vuoden ajan ja edellytyksenä on kotoutumissuunnitelma. Kotoutumistuessa ei oteta

Työmarkkinatuki on 25,63 e/pv, ja sitä maksetaan 5 päivältä viikossa. Tuen määrää vähentävät mahdolliset omat tulot kuten myös puolison tai vanhempien tulot. Pienin maksettava työmarkkinatuki on noin 50 snt/pv. Työmarkkinatukea korotetaan huollettavina olevien alle 18-vuotiaiden lasten perusteella.

Lapsikorotus on

- yhdestä lapsesta 4,86 e/pv,
- kahdesta lapsesta yhteensä 7,13 e/pv ja
- kolmesta tai sitä useammasta lapsesta yhteensä 9,19 e/pv.
- Korotusosaa voi saada eräin perustein, joka on 4,41 e/pv.

Ilman korotuksia työmarkkinatuen suuruus on keskimäärin 551 e/kk (21,5 x 25,63 e). Omat tulot vähentävät aina työmarkkinatukea.

Työmarkkinatuki on veronalaista tuloa, josta tehdään 20 %:n tai sosiaalietuuden muutosverokortin mukainen ennakonpidätys.

Lähde: Kela

huomioon puolison tuloja kun taas työmarkkinatuessa otetaan. Vaikka SATA-komitea esitti puolison tulojen merkityksen poistamista, esitys ei näytä toteutuvan.

Työmarkkinatuen saajia oli 184 000 vuonna 2009, mikä oli hienoisesti enemmän kuin edellisvuonna. Keskimääräinen päiväkorvaus oli 26,60 euroa.

Työmarkkinatukea maksettiin keskimäärin 145 päivältä. Joka neljäs työmarkkinatuen saaja sai etuutta koko vuoden ajan. Vuoden 2009 lopun työmarkkinatuen saajista **53 100** työttömälle (49 %) oli kertynyt vähintään 500 työttömyysajalta maksettua työmarkkinatukipäivää.

Vuodesta 2006 lähtien kunnat ovat rahoittaneet puolet työmarkkinatuesta pitkään työttömänä olleille. Vuonna 2009 kuntien rahoittama osuus oli 145 mil-

Peruspäiväraha on 25,63 e/pv, ja sitä maksetaan 5 päivältä viikossa.
Peruspäivärahaa korotetaan huollettavina olevien alle 18-vuotiaiden lasten perusteella. Lapsikorotus on

- yhdestä lapsesta 4,86 e/pv
- kahdesta lapsesta yhteensä 7,13 e/pv ja
- kolmesta tai sitä useammasta lapsesta yhteensä 9,19 e/pv.

Lisäksi peruspäivärahaan voidaan maksaa korotusosaa tai muutosturvallisää 4,41 e/pv.

Ilman korotuksia peruspäivärahan suuruus on keskimäärin 551 e/kk (21,5 x 25,63 e).

Peruspäiväraha on veronalaista tuloa, josta tehdään 20 %:n tai sosiaalietuuden muutosverokortin mukainen ennakonpidätys

Lähde: Kela

joonaa euroa eli 20 % koko työmarkkinatuesta. Kuntien maksuvelvollisuudella on haluttu edistää kuntien halukkuutta työllistää pitkään työttömänä olleita. Kuntien käytännöt kuitenkin vaihtelevat suuresti.

Vain noin kolmannes työmarkkinatuen varassa elävistä saa toimeentulotukea. Työmarkkinatuen verotus on lähes kaksinkertaista verrattuna samansuuruisen palkkatuloon. Tämä pätee myös silloin kun työmarkkinatukea maksetaan palkattomassa työharjoittelussa tai työelämävalmennuksessa käyväälle henkilölle. Työmarkkinatuen karenssiajat tulevat siitä, jos tuen saaja ei osoita olevansa riittävän innostunut työllistymään.

Peruspäivärahaa ja/tai ansiosidonnaista työttö-

myysturvaa maksetaan niille, joilla on riittävä työhistoria.

Kela maksoi peruspäivärahaa vuoden 2009 aikana 63 900 henkilölle. Peruspäivärahaa maksettiin 73,4 % enemmän kuin edellisvuonna. Saajien määrä kasvoi 42,8 %. Keskimääräinen päiväkorvaus oli 25,46 euroa.

Peruspäivärahaa maksettiin keskimäärin 102 päivältä. Mahdolliset ansiotulot pienentävät peruspäivärahaa. **Etuus ei ole kuitenkaan harkinnanvarainen eikä näin ollen puolison tai vanhempien tulot vaikuta sen saamiseen.**

Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha on työttömyyspäiväraha, joka koostuu perusosasta (joka on kaikille sama) sekä ansio-osasta, joka perustuu työttömyyttä edeltäneeseen palkkatasoon. Ansiosidonnaiseen työttömyyspäivärahaan on oikeutettu henkilö, joka on ollut vähintään kymmenen kuukautta työttömyyskassan jäsenenä ja täyttänyt työssäoloehdon. Ansiosidonnaista päivärahaa maksetaan 500 täydeltä työttömyyspäivältä.

Työttömyyskassat maksoivat vuonna 2009 ansio-päivärahaa 1 780 miljoonaa euroa 366 600 henkilölle. Ansiopäivärahaa maksettiin 53,8 % enemmän kuin edellisenä vuonna ja etuuden saajien määrä kasvoi 63,1 %. Keskimääräinen päiväkorvaus oli 55,17 euroa. Etuutta maksettiin keskimäärin 88 päivältä.

Eri ammattiliittojen sivuilta on löydettävissä las-

Perusosa on peruspäivärahan suuruinen 25,63 euroa/pv.

Ansio-osa on 45 prosenttia päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Jos palkka kuukaudessa on suurempi kuin 105-kertainen perusosa, ansio-osa on rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 20 prosenttia. Ansiopäiväraha voi enimmillään olla 90 prosenttia päiväpalkasta, kuitenkin vähintään lapsikorotuksilla korotetun peruspäivärahan suuruinen.

Lisäksi maksetaan lapsikorotus, joka on

- yhdestä alle 18-vuotiaasta lapsesta 4,86 euroa,
- kahdesta 7,13 euroa ja
- kolmesta tai useammasta lapsesta yhteensä 9,19 euroa.

Etuudet ja korvaukset, jotka maksetaan muun ansiotulon sijaan, ovat verotettavia ansiotuloja. Etuuksien verotus poikkeaa mm. palkkatulon verotuksesta siinä, että niistä ei myönnetä ansiotulovähennystä eikä tulonhankkimisvähennystä.

Etuuksista ei peritä myöskään työeläkemaksua eikä työttömyysvakuutusmaksua.

kureita, joilla voi tarkistaa oman turvan muodostumisen palkkasummasta.

Toimeentulotuki on niin sanottu viimesijainen taloudellinen tuki. Vaikka se on rahallinen etuus, se on osa kuntien sosiaalihuoltoa. Oikeus toimeentulotukeen kuitenkin syntyy perustuslaista ja siksi se on subjektiivinen oikeus. Kuntien käytännöt vaihtelevat vaikkakin sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö ohjeistaa kuntia käytäntöjen yhdenmukaistamiseksi.

Toimeentulotukea maksetaan henkilön ja/tai perheen toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviämisen edistämiseksi. Toimeentulotukeen kuuluu myös perus- ja lisäosan ohella ennaltaehkäisevä toimeentulotuki, jonka tarkoituksena on ehkäistä syrjäytymistä ja

pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta. Kun toimeentulotuesta koottujen tilastojen perusteella viimeisten vuosien keskeinen muutos on ollut toimeentulotulla elämisen pitkittyminen ja kun tuen saajista alle 10 prosenttia saa ennaltaehkäisevää toimeentulotukea, järjestelmän toiminnassa on ilmeisesti puutteita.

Kotitalouden keskimääräinen toimeentulotuki on noin 400 e/kk, henkeä kohden 255 e.

Toimeentulotukea saavista kotitalouksista yksinäisten miesten talouksien osuus oli 12,5 %, yksinäisten naisten 7,8 % ja yksinhuoltajien osuus 23,4 %. Yhden lapsen yksinhuoltajaperheitä oli 58 % ja kahden 29 %.

Toimeentulotukea saadaan keskimäärin 5,8 kuukauden ajan. Pitkittänyt toimeentulotuen tarve oli 27,4 % kotitalouksista. Tuen määrä vaihtelee alueittain: Itä-Suomessa tukea saadaan 379 e/kk kun taas Etelä-Suomessa 415 e/kk

Marraskuun 2008 tietojen perusteella yhdeksän kymmenestä toimeentulotuen saajasta oli työtön. Merkittäviä tulolähteitä lapsilisien ohella olivat asumistuki kahdella kolmesta ja työmarkkinatuki neljällä kymmenestä.

Julkista keskustelua käydään useimmiten toimeentulotuen väärinkäyttäjistä, siis ylikäyttäjistä. Todellisuudessa ongelma on toimeentulotuen alikäyttäjät. Alikäyttö on keskeinen indikaattori järjestelmän toi-

Tuen saamisen edellytys on, ettei henkilöllä tai perheellä ole olemassa muuta toimeentulon mahdollisuutta. Kunta maksaa tuen.

Toimeentulon saamiseksi on esitettävä laajat selvitykset.

17-64-vuotias henkilö on velvollinen ilmoittautumaan työvoimatoimistoon, ellei ole pätevää syytä. Työstä kieltäytyminen vähentää perusosaa 20-40 prosentilla.

Perusosa on laskennallinen eikä sen käytöstä vaadita erillistä selvitystä. Perusosan suuruus on:

- Yksin asuva ja yksinhuoltaja 417,45 e
- Avio- ja avopuolisot, kumpikin 354,83 e
- 10-17-vuotias lapsi: 1. lapsi 292,22 e

Lisäosa on tarveharkintainen. Toimeentulotukea voidaan periä takaisin. Toimeentulotuen määrää harkittaessa otetaan huomioon kaikkien perheenjäsenten tulot ja varallisuus. Se on verotonta tuloa.

Lähde: STM, THL

mivuudesta: mitä enemmän alikäyttöä esiintyy, sitä tehottomammin järjestelmä toimii¹⁰

Toimeentuloetuksien alikäyttö voi olla tiedostettua tai tiedostamatonta. Keskeisiä järjestelmäsyitä alikäytölle tutkimusten mukaan ovat 1) tuen määräytymisperusteiden moninaisuus ja mutkikkuus, 2) tuen harkinnanvaraisuus; vaiva ja hyöty eivät ole oikein suhteessa toisiinsa ja 3) mikäli tuen saaminen riippuu keskeisesti hakijan omasta aloitteellisuudesta. Asiakas- tasolla alikäyttöä aiheuttavat tiedon puute mutta myös tukeen liittyvä leimautuminen. Jos tuen myöntämiseen

¹⁰. Kuivalainen, Susan (2007): Toimeentulon alikäytön laajuus ja merkitys. Yhteiskuntapolitiikka 72.

liittyy nöyryyttäviä piirteitä – asioita pengotaan ja vaaditaan selvityksiä - alikäyttö lisääntyy.

Susan Kuivalaisen tekemän tutkimuksen perusteella toimeentulotuen alikäyttäjät on ihmisten subjektiivisen arvion perusteella lähes kaksi kertaa niin paljon kuin tuen saajia. Tämä kertoo siitä, että pienillä tuloilla elävät ihmiset haluavat mieluummin tulla toimeen omillaan. Myös laskennallinen tarkastelu osoittaa tuen alikäytön olevan laajaa. Arvioiden perusteella toimeentulotuen alikäyttäjältä jää saamatta noin 270 e kuukausittaisista varoistaan.

Toimeentulotuen käyttöaste on pienimmillään 32 ja suurimmillaan 73 prosenttia. Kustannusvaikutuksiltaan tämä merkitsisi pienimmillään 76 miljoonaa euron lisäkuluja toimeentulotukimenoissa ja enimmillään 443 miljoonaa euroa. Alikäytöllä on siis erittäin merkittävä yhteiskunnallinen kustannusvaikutus. Mikäli tuen alikäyttäjät hakisivat tukea, voisivat toimeentulotukimenot kaksinkertaistua.

Alikäyttö on yleisempää pienillä paikkakunnilla, yksinäisten ja eronneiden kohdalla sekä kaikkein nuorimmissa ja vanhemmissa ikäryhmissä.

Toimeentulotuen alikäyttö on myös peruste perustoimeentuloturvan rakenteellisten uudistusten puolesta.

Sairausajan turvaa tai korvausta lääkkeistä ja muista hoidoista maksetaan vakuutetuilla, joilla on suomalainen Kela-kortti. Sairauspäiväraha korvaa alle

vuoden kestävä työkvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä. Jos jo alun perin tiedetään, että työkvyttömyys jatkuu yli vuoden, työkvyttömyyseläke tulee kyseeseen.

Sairauspäivärahaa maksetaan 16–67-vuotiaille. Päivärahan saamisen edellytyksenä on, että ennen työkvyttömyyttä on ollut kolme kuukautta ansio-työssä työntekijänä, yrittäjänä tai ammatinharjoittajana. Muussa tapauksessa sairauspäivärahaa saa vasta 55 päivän jälkeen.

Sairauspäivärahaa maksetaan vähintään 22,04 euroa arkipäivältä 55 päivän yhtäjaksoisen työkvyttömyyden jälkeen sellaiselle, jolla ei ole työhistoriaa. Muutoin päiväraha on tulosidonnainen. Se voidaan maksaa joko työnantajalle tai vakuutetulle itselleen.

Työedellytykset täyttyvät myös, jos on ollut esimerkiksi

- opiskelemissa päätoimisesti
- työttömänä työnhakijana
- hoitamassa omaa talouttasi
- sapatti- tai vuorotteluvapaalla.

Arkipäiviin lasketaan päivät maanantaista lauantaihin poislukien sunnuntait ja arkipyhät.

Lähde: Kela

Valtioneuvosto vahvistaa vuosittain perittävät sairaanhoitomaksut mukaan lukien työnantajien sairausvakuutusmaksun maksuprosentit. Sairaanhoitomaksu on tänä vuonna 1,47 % kunnallisverotuksessa verotettavasta tulosta. Verotettavasta eläke- ja etuustulosta perittävä maksu on kuitenkin 1,64 %. Maksut nousi-

vat vuoteen 2009 verrattuna 0,19 prosenttiyksikköä.

Työnantajan sairausvakuutusmaksu on 2,23 % kaikille työnantajille ja palkansaajan ja yrittäjän päiväraha-maksu on 0,93 % palkasta tai työtulosta. YEL-yrittäjän maksama lisärahoitusosuus on 0,12 %, missä on nousua 0,03 prosenttiyksikköä. Työnantajien maksurasitusta kevennettiin poistamalla työnantajan kansaneläkemaksu vuoden 2010 alusta. Työnantajan sosiaaliturvamaksuna maksetaan vain työnantajan sairausvakuutusmaksu.¹¹ Oheisessa taulukossa on koottuna perustoimeentuloturvan keskeisiä etuuksia.

¹¹ <http://www.stm.fi/tiedotteet/tiedote/view/1439737>

PERUS- JA VÄHIMMÄISTURVAETUUKSIEN TASOT:

Työttömyyden peruspäiväraha / työmarkkinatuki/ kotouttamistuki 551 e
 Lapsiisä ensimmäisestä lapsesta 100 e
 Korkeakouluopiskelijan opintoraha 298 e
 Vanhempainrahan vähimmäismäärä / Sairausvakuutuksen vähimmäispäiväraha 448 e (22,04 e/ arkipäivä)
 Kotihoidontuki: hoitoraha ja hoitolisä 482,47 e
 Täysi kansaneläke (yksinasuva) 584,13 e
 Toimeentulotuen perusosa (yksinasuva) 417,45 e
 Asumistuen enimmäismäärä vuonna 2008 (yksinasuva):
 I kuntaryhmä 333 e
 II kuntaryhmä 308 e
 III kuntaryhmä 285 e
 IV kuntaryhmä 260 e
 Eläkkeensaajan asumistuen enimmäismäärä vuonna 2008 (yksinasuva):
 I kuntaryhmä 390 e
 II kuntaryhmä 355 e
 III kuntaryhmä 307 e
 Opintotuen asumislisän enimmäismäärä (yksinasuva) 202 e

SUOMALAINEN PERUSTURVA KANSAINVÄLISESSÄ VERTAILUSSA

Varsinaista kansainvälistä vertailua on vaikea tehdä, sillä eri maitten järjestelmät ovat erilaiset. Susan Kuivalaisen¹² tuoreen tutkimuksen mukaan kuitenkin näyttää siltä, että vähimmäisturvan tason ja riittävyyslasku on yhteistä niin Pohjoismaille kuin muillakin läntisille teollisuusmaille ja että etuudet ovat jääneet jälkeen selvästi ansiotulojen kehityksestä. Tämä selittää sen, että perusturvan varassa elävien köyhyys on kasvanut, tämä on tapahtunut ja nopeimmin OECD-maista Suomessa.

Tunnetuin määrittely köyhyysrajasta on 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. Siitä käytetään nimeä suhteellinen köyhyysriskiraja (Eurostat), pienitulo-

¹² Kuivalainen, Susan (2010): Kestääkö suomalainen vähimmäisturva pohjoismaisen vertailun?

suusraja (Tilastokeskus) tai suhteellinen köyhyysraja (tutkijat). Mittari perustuu ajatukselle, että mediaanituloinen elää kutakuinkin toivotulla tavalla ja että 60 prosenttia mediaanitulosta jäävän on mahdotonta saavuttaa tätä toivottua tasoa. Muita sopimuksenvaraisia rajoja ovat 40 ja 50 prosenttia mediaanista. Näin voidaan vertailla varsin läpinäkyvästi eri maitten tilannetta.

Tilastokeskuksen palkkarakennetilaston mukaan kaikkien kokoikaisten palkansaajien keskimääräinen kuukausiansio oli vuoden 2008 viimeisellä neljänneksellä 2 876 euroa ja mediaaniansio oli 2 551 euroa. Parhaiten palkattu kymmenesosa palkansaajista ansaitsi 2,35-kertaa enemmän, yli 4 287 euroa kuin matalapalkkaisin kymmenesosa ansaitsi alle 1 826 euroa kuukaudessa.

Palkkaerojen kasvu johtui suurelta osin hyväpalkkaisten palkansaajien nopeammasta ansiokehityksestä vuonna 2008 ja palkansaajien väheneminen keskipalkkaisissa suorittavissa tehtävissä.

Kun tarkastellaan pienituloisuutta Suomessa, tuloerot ovat kasvaneet myös pienituloisten joukossa: yhä useamman tulot jäävät varsin kauas mediaanituloista. Vuonna 2000 kolmella viidestä pienituloisesta tulot olivat yli 50 prosenttia mediaanituloista, joka vielä oli suhteellisen lähellä köyhyysrajaa. Vuonna 2008 tämä osuus oli pienentynyt alle puoleen ensimmä-

mäistä kertaa koko tarkasteluajanjakson aikana. Kehitys ei ole ollenkaan hyvä sillä köyhät ihmiset ovat tämän kehityksen myötä entistä köyhempiä. Alle 40 prosenttia mediaanituloista ansaitsevia oli vuonna 2008 19 prosenttia pienituloisista, eli lähes 130 000. Alle 50 prosenttia mediaanituloista ansaitsevia oli 350 000 ja heidän osuutensa pienituloisista oli noin kolmannes (osuus koko väestöstä 6,7 %).

PIENITULOISTEN RAKENNE TULOTASON (PROSENTTIA MEDIAANITULOISTA) MUKAAN SUOMESSA:

VUOSI	2000	2004	2205	2006	2007	2008
Alle 40 % mediaanitulosta	13	18	16	16	17	19
40-50 % mediaanitulosta	27	28	29	29	29	32
50-60 % mediaanitulosta	60	55	55	54	54	59

Lähde: Tulonjakotilasto 2008, Tilastokeskus

Useimmissa maissa vähimmäisturvaetuuksien taso on sidottu yleiseen hintatasoon sen sijaan, että taso seuraisi ansiotulojen kehitystä. Sekä kansallisissa (esim. Honkanen 2006) että kansainvälisissä (esim. Nelson 2009) tutkimuksissa on ehdotettu tulonsiirtojen sitomista ansiokehitykseen. Myös EU:n neuvoston antamassa suosituksessa asetetaan yhdeksi tavoitteeksi se, että sosiaalietuuksien saajille suunnataan osuus koko

väestön elintason noususta¹³. Tällä tavoin voitaisiin varmistaa vähimmäisturvaetuuksien kohtuullinen taso.

Yleisillä etuuksilla tarkoitetaan tulonsiirtoja, joilla turvataan viimeinen mahdollinen vähimmäistulo niille yhteiskunnan jäsenille, joiden tulot jäävät alle asetetun minimitason. Suomessa tällaista etuutta edustaa yleinen toimeentulotuki. Norjassa vastaavaa järjestelmää on nimeltään *sosialhjelp*, Ruotsissa *ekonomiskt bistånd* ja Tanskassa *kontanthjelp*. Kaikissa näissä maissa tuki on tarkoitettu lyhytaikaiseksi ja tilapäiseksi avuksi.

Vähimmäisturvan tason kehityksessä on pohjoismaisessa vertailussa löydettävissä jonkin verran eroja maiden välillä. Norjassa ja Tanskassa turvan taso on noussut nopeammin kuin yleinen hintataso. Ruotsissa ja Suomessa etuuksien taso suhteessa kuluttajahintojen kehitykseen on pysynyt muuttumattomana. Suomessa tulonsiirtojen indeksisuoja heikennettiin 1990-luvulla.

Vähimmäisturvan tason heikentyminen 1990-luvun puolivälistä tulee selvästi esille, kun etuuksien tasoa tarkastellaan suhteessa ansiotason kehitykseen. Jokaisessa maassa vähimmäisturvan taso on jäänyt selkeästi jälkeksi ansiotulojen kehityksestä. Eniten taso on laskenut Ruotsissa (23 %) ja vähiten Tanskassa (11 %). Ansiotulot kasvoivat voimakkaasti kaikissa Pohjoismaissa.

¹³ Council Recommendation of 27 July 1992 on the convergence of social protection objectives and policies (92/442/EEC)

Kun perusturvan tasoa verrataan eräisiin muihin Euroopan maihin, voidaan havaita niin yksinasuvien kuin esimerkiksi kahden lapsen yksinhuoltajaperheen tukitasoista, että Suomi kuuluu Pohjoismaiseen perheeseen, mutta käsitys tukien runsaudesta verrattuna muihin maihin ei pidä paikkaansa, Tanskan ja Norjan ollessa sitä vastoin tukitasoiltaan selvästi Suomea ja Ruotsia parempia.

Tanskassa on kuitenkin lyhennetty työttömyyspäivärahakauden kestoa (säästöpäätös vuonna 2010) aiemmasta neljästä vuodesta kahteen vuoteen. Tanskassa tehdyn tutkimuksen mukaan useimmat työttömät työllistyvät viimeistään vuoden kuluttua työttömäksi jäämisestään ja vain harvat saavat työttömyyspäivärahaa yli kahden ja puolen vuoden ajan. Tanskassa oli tänä vuonna 9 236 henkilöä, jotka ovat olleet työttöminä kahdesta neljään vuotta. Suomessa, Norjassa ja Ranskassa työttömyyspäivärahaa voi nykyisellään saada korkeintaan kahden vuoden ajan. Isossa-Britanniassa, Saksassa ja Ruotsissa työttömyyspäivärahakauden pituus on alle kaksi vuotta Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa on vapaaehtoinen työttömyyskassajärjestelmä. Norjassa ja Islannissa työntekijä liittyy työntekomaan yleisen työttömyysvakuutuksen piiriin aloitettuaan työn.

Työttömyyspäivärahan määrä ja kesto siis vaihtelevat maittain. Suomessa ja Ruotsissa työttömyyspäiväraha

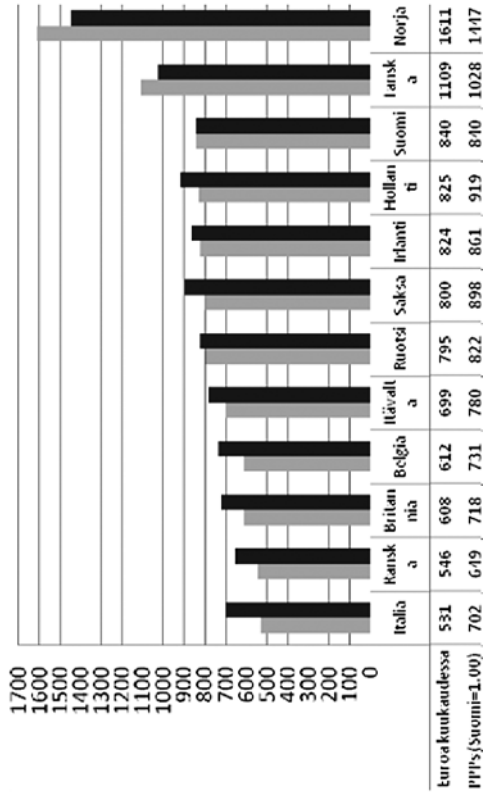
voidaan jakaa perusturvaan ja ansioturvaan, joihin työssä olleella työttömällä työnhakijalla on oikeus, jos tarvittava työssäoloaika (niin sanottu työssäoloaika) täyttyy.

Peruspäiväraha on Ruotsissa 320 kruunua korvauspäivältä. Ansiosidonnaiseen korvaukseen oikeutetulle työttömäksi jääneelle henkilölle korvataan 80 % aikaisemmasta ansiotulosta ensimmäisiltä 200 työttömyyspäivältä (korkeintaan 680 kruunua korvauspäivää kohti). Sen jälkeisiltä korvauspäiviltä korvataan 70 % aikaisemman ansiotulon määrästä (korkeintaan 680 kruunua korvauspäivää kohti).

Oheisessa kuviossa on vähimmäisturvatason eurooppalainen vertailu:

Yksinasuvan vähimmäisturva oli Suomessa 840 euroa kuussa, missä on mukana asumisen tuki. Norja ja Tanska nousevat esiin omana luokkanaan korkean vähimmäisturvan maina. Euroissa tarkasteltuna suomalaisen yksinäisen 840 euron vähimmäisturva oli 76 prosenttia tanskalaisen yksinasuvan vähimmäisturvasta ja 156 prosenttia italialaisen tai ranskalaisen yksinasuvan vähimmäisturvasta.

VÄHIMMÄISTURVA YKSINASUVALLA VALITUISSA EUROOPAN MAISSA 2005

Lähde: SaMip project 2007

*Vähimmäisturva = toimeentulotuki ja etuudet, joita ei huomioida toimeentulotuessa.

IV O s a

PERUSTURVAAN 120 EURON KOROTUS

YLEISPERUSTELUT

Suomen perustuslaki lähtee ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä. Perustuslaki turvaa syrjimättömyyden sukupuoleen, ikään, alkuperään, kieleen, uskontoon, vakaumukseen ja mielipiteeseen katsomatta mutta myös terveydentilaan, vammaisuuteen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyyn katsomatta. Perustuslain 7 § korostaa myös jokaisen oikeutta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Tätä oikeutta on kunnioitettava myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien järjestämisessä.

Perustuslaki turvaa jokaiselle välttämättömän toimeentulon.

Perustuslain uudistamista ja sitä edeltänyt perustuslakivaliokunnan tulkintalinja lähtevät siitä, että suomalaisten taloudellisiin ja sosiaalisiin perusoikeuksiin kuuluu universaali, kaikki väestöryhmät kat-

tava perustoimeentulon turva. Kyseessä on subjektiivinen oikeus. Vaikka perusturvan tasoa ei ole määrätty rahamääräisesti, voidaan lainsäätäjän aiempien kannanottojen perusteella lähteä siitä, että toimeentulon tason tulee olla vähintään täyden kansaneläkkeen tason suuruinen.

SATA-komitea kiinnitti huomiota kansaneläkkeen ostovoiman jälkeenjääneisyyteen ja esittää niin kutsuttua takuueläkettä, jonka tasoksi määriteltiin 685 euroa. Pienimpien ansioeläkkeiden kohdalla ei tapahdu nousua, joka on omiaan kasvattamaan pienituloisten eläkeläisten määrää siitäkkin huolimatta, että pienet työtulot olisivat olleet eläketurvaa parantavia. Kun perusturvaa korotetaan 120 eurolla kuukaudessa, merkitsee se 671 euron tulotasoa ilman muita korotavia etuuksia. Näin lainsäätäjän periaatelinjaus toteutuisi paremmin kuin ilman korotusta.

Yleisesti sosiaalipoliittista keskustelua on syytä käydä sen arvioimiseksi, miten nyky-yhteiskunnan riskejä katetaan kun otetaan huomioon esimerkiksi muuttuneet työmarkkinat, ja miten kehitetyt riskien hallintajärjestelmät toimeentulon ja hoivan järjestämisessä toimivat kattavasti niin ettei välinputoamisia tulisi, tai miten osa-aikainen työ yhteen sovitetaan toimeentuloturvaetuuksiin.

Järjestelmien eriaikainen synty ja tehdyt tarkistukset ilman kokonaistarkastelua ovat tuottaneet vaikeasel-

koisen ja joskus sisäisesti epäloogiselta ja epäoikeudenmukaiselta tuntuvaan etuusjärjestelmien kokoelman. Kansalaisten oikeuksien ja autonomian toteutumisen kannalta järjestelmää vaivaa pikkutarkkaan byrokraatiin kangistunut holhoava ote.

EROON KÖYHYTTÄ TUOTTAVASTA KÖYHYYSPOLITIIKASTA

Suomalaisessa keskustelussa on yhä enemmän alettu korostaa niukkojen voimavarojen kohdentamista juuri köyhille, mikä pahimmillaan voi itse asiassa tuottaa köyhyyttä. Hyvinvointivaltio ei ole vain köyhiä varten. Yhteiskunnan eriarvoisuuden vähentäminen on kaikille tärkeätä, erityisesti keskiluokalle. On tärkeätä pitää terveyden, koulutuksen ja työllisyyden kokonaisuus osana perustoimeentuloturvaa ja osana köyhyyden vähentämisen poliittista toimintaohjelmaa. Kansainväliset vertailut puoltavat kokonaisvaltaista otetta köyhyyteen marginalisoivan otteen sijaan.

Etuudet ovat veronalaista tuloa ja ne ovat kireämmin verotettuja kuin vastaavat ansiotulot. Työmarkkinatuki, työttömyysturvan peruspäiväraha ja vähimmäisetuudet sairauden turvassa eivät seuraa

palkkakehitystä ja ovat tästäkin syystä jääneet jälkeen. Sitä vastoin ansioturvan ansio-osa on kehittynyt palkkasumman mukaan.

Ansiosidonnainen turva määräytyy tietyn laskukaavan mukaan. Ansiosidonnainen turva Suomessa on pohjoismaisessa vertailussa silti varsin heikko. Tavalisella palkansaajalla se on noin 60 prosenttia mutta jo 3000 euron kuukausituloilla 45 prosenttia ja 6000 euron osalta noin 30 prosenttia palkasta.

Kun köyhyyden vähentämisen politiikan ei pidä lisätä köyhyyttä, vaan sen sijaan rakentaa polkua köyhyydestä pois pääsemiseksi, ansiosidonnaisen etuustason korottuminen peruspäivärahan korotuksen myötä ei ole merkittävä yhteiskunnallinen saati suuri oikeudenmukaisuusongelma. Kun kuitenkin etuuksia on parannettu lähinnä työmarkkinajärjestöjen ja valtion keskinäisillä sopimuksilla, työmarkkinoiden ulkopuolella olevia ei ole edustanut kukaan. Niin valtio kuin ammattiyhdistysliike olisivat voineet pitää huolta myös perustoimeentuloturvan varassa elävien toimeentulon parantamisesta, mutta eivät ole näin tehneet.

Vuoden 2009 lainsäädännön parannukset kohdistuivat parempaa työttömyysturvaa saaville, vaikka kiistattomana ongelmana oli juuri perusturvan varassa olevien ihmisten tulotason alhaisuus. Mikäli tältä osin haluttaisiin palata lähtöruutuun ja nostaa kaikkien työttömyyden aikaista turvaa, myös ansiosidonnaiset

etuudet nousisivat. Tämä voisi olla solidaarinen ratkaisu työttömyysturvajärjestelmän sisällä mutta ei välttämättä työllisten ja työtä vailla olevien välillä. Ongelmallisinta oli, että vuoden 2009 työmarkkinajärjestöjen sopimassa sosiaalituossa kiistaton perusturvaetuuksien jälkeenjääneisyys lakaistiin maton alle ja tehtiin ratkaisuja, jotka paransivat jo paremmin toimeentulevien asemaa. Solidaarista olisi, jos ammattiyhdistysliike ajaisi perustoimeentuloturvan parantamista. Työttömyysturvan rahoituslakiin vaihtoehto-SATA-komitea ei tässä yhteydessä ota kantaa, vaikkakin juuri se on aiheuttanut perusturvan nostamisen kalleuskeskustelun ja kytköksen ansiosidonnaiseen turvaan.

Kyse on yhteiskunnan voimavarojen kohdentamisesta ja ne ovat poliittisia valintoja. Olennaista on, ettei pelkän perusturvan varassa olevia ihmisiä jätetä oman onnensa nojaan, vaan myös heidän toimeentulotasoaan parannetaan.

TULOEROJEN KAVENTAMISEN VÄLTTÄMÄTTÖMYYS

Tuloerojen kasvu on ollut Suomessa OECD:n maitten kärkiluokkaa. Vielä 1990-luvun alussa Suomen tuloerot olivat niin sanotun Gini-kertoimen perusteella kaikkein pienimmät. Syynä tuloerojen kasvuun ovat paitsi verotukselliset ratkaisut myös etuuksien jääminen jälkeen yleisestä ansiokkehityksestä. Kehityssuunta on siis tavattoman huono.

Vuosituhanen taitteessa julkisessa keskustelussa esiintyi käsitys, että tuloerojen kasvun syyt olisivat sekä tuotantoteknologian muutosten että kansainvälisten rahoitus- ja hyödykemarkkinoiden laajenemisen ja yhdentymisen aiheuttamista vaikutuksista työmarkkinoihin. Tuolloin arveltiin, että tästä syystä erityisesti vähemmän koulutetun työvoiman asema heikentyi. Tämä käsitys on virheellinen.

Tuotannontekijätulot – palkka-, yrittäjä- ja pääoma-

tulot – ja niitten summana mitatut tuloerot ovat Suomessa pysyneet lähes ennallaan viisitoista vuotta. Syyt tuloerojen kasvulle ovat julkisen vallan muuttuneessa politiikassa: on luovuttu tuloerojen tasaamisen periaatteesta.

Vuoden 1993 pääomaverouudistuksen seurauksena (kaikkia pääomatuloja verotetaan yhtenäisellä ansiotuloista eriytetyllä veroprosentilla), ankarammin verotettuja ansiotuloja on muunnettu kevyemmin verotetuiksi pääomatuloiksi. Uudistuksen myötä ylimpään tuloprosenttiin kuuluvien osuus kaikista pääomatuloista nousi kymmenessä vuodessa 13:sta jopa 31:en prosenttiin. Samalla vertailulla heidän osuutensa kaikista ansiotuloista säilyi ennallaan. Tämän seurauksena välittömän verotuksen progressiivisuus aleni keskimääräistä enemmän suurituloisempien ja erityisesti huipputuloisten, siis ylimpään tuloprosenttiin kuuluvien, keskuudessa.

Verotuksen ydinkysymys on tulonjaon tasaisuuden kannalta progressiivinen tuloverotus mutta myös pääomatulojen verotuksen kiristäminen esimerkiksi käyttämällä kahta eri porrasta. Perusturvan korottaminen tarvitsee toimiakseen tarkoitettulla tavalla sekä asumistuen että kunnallisveron perusvähennyksen korotuksen. Nämä esitykset on syytä valmistella tulevan kokonaistarkastelun yhteydessä.

Etuuksien tason korottamisen puolesta puhuu seuraava vertailu, josta voidaan nähdä etuuksien kehitty-

INDEKSIEN JA ETUUKSIEN MUUTOKSIA TAMMIKUUSTA 1994 SYYSKUUHUUN 2010

Indeksi tai etuus	Muutos	Muutos suhteessa hintoihin	Muutos suhteessa ansiotasoon	Korotustarve suhteessa hintoihin	Korotustarve suhteessa ansioloihin
Kuluttajahintaindeksi	29,5 %	0,0 %	-28,1 %		
Ansiotasoindeksi	80,0 %	39,0 %	0,0 %		
Kansaneläkeindeksi	28,4 %	-0,9 %	-28,7 %	0,9 %	40,2 %
Työeläkeindeksi (50/50)	47,7 %	14,1 %	-17,9 %	-12,4 %	21,8 %
Uusi työeläkeindeksi (20/80 vuodesta 1996)	35,4 %	4,6 %	-24,8 %	-4,4 %	32,9 %
Työttömän peruspäiväraha	31,4 %	1,5 %	-27,0 %	-1,4 %	37,0 %
Lapsilisa 1 lapsesta	4,3 %	-19,4 %	-42,0 %	24,1 %	72,5 %
Korkeakoulupiskelijän opintoraha	12,9 %	-12,8 %	-37,3 %	14,7 %	59,5 %
Vanhempanuhan vähimmäismäärä	62,8 %	25,7 %	-9,5 %	-20,5 %	10,5 %
Lasten kotihoidon tuki (tuloton yhden lapsen yksinhuoltaja)	-18,6 %	-37,1 %	-54,8 %	59,1 %	121,1 %
Täysi kansaneläke, 1. kuntaryhmä	40,1 %	8,2 %	-22,2 %	-7,6 %	28,5 %
Toimeentulotuen perusosa (yksinäinen), 1. kuntaryhmä	25,2 %	-3,3 %	-30,5 %	3,5 %	43,8 %

INDEKSIEN JA ETUUKSIEN MUUTOKSIA TAMMIKUUSTA 2000 SYYSKUUHUUN 2010

Indeksi tai etuus	Muutos	Muutos suhteessa hintoihin	Muutos suhteessa ansiotasoon	Korotustarve suhteessa hintoihin	Korotustarve suhteessa ansioloihin
Kuluttajahintaindeksi	19,8 %	0,0 %	-18,7 %		
Ansiotasoindeksi	47,4 %	23,0 %	0,0 %		
Kansaneläkeindeksi	19,9 %	0,0 %	-18,7 %	0,0 %	22,9 %
Työeläkeindeksi (50/50)	31,3 %	9,4 %	-11,1 %	-8,6 %	12,5 %
Uusi työeläkeindeksi (20/80 vuodesta 1996)	24,4 %	3,8 %	-15,6 %	-3,6 %	18,5 %
Työttömän peruspäiväraha	24,9 %	4,2 %	-15,2 %	-4,1 %	18,0 %
Lapsilisa 1 lapsesta	11,1 %	-7,3 %	-24,6 %	7,8 %	32,6 %
Korkeakoulupiskelijän opintoraha	15,1 %	-4,0 %	-21,9 %	4,2 %	28,1 %
Vanhempanuhan vähimmäismäärä	118,4 %	82,2 %	48,2 %	-45,1 %	-32,5 %
Lasten kotihoidon tuki (tuloton yhden lapsen yksinhuoltaja)	14,7 %	-4,3 %	-22,1 %	4,4 %	28,4 %
Täysi kansaneläke, 1. kuntaryhmä	30,8 %	9,1 %	-11,2 %	-8,4 %	12,7 %
Toimeentulotuen perusosa (yksinäinen), 1. kuntaryhmä	19,8 %	0,0 %	-18,7 %	0,0 %	23,00 %

Lähde: Jutta malli, KEUJA.

minen tai jälkeenjääneisyys. Vertailu perustuu syyskuun 2010 tilanteeseen. Kun korotustarpeen prosenttiluku on negatiivinen, etuus on kehittynyt paremmin suhteessa hintoihin tai ansioihin. Kun korotustarve on puolestaan positiivinen, kuvastaa se jälkeenjääneisyyttä.

Työttömyysturvan peruspäiväraha, työmarkkinatuki, täysi kansaneläke ja toimeentulotuen perusosa ovat jääneet jälkeen ansiotason kehityksestä 28–44 prosenttia vuodesta 1994, ja 13–23 prosenttia vuodesta 2000. Toisin sanoen, peruspäivärahaa tulisi korottaa 18 prosenttia, jos halutaan, että se on samassa suhteessa ansiokehitykseen kuin se oli vuoden 2000 alussa tai 37 prosenttia, jos lähtökohdaksi otetaan tammikuun 1994 tilanne.

Indeksisuojan ulkopuolella olevien etuuksien suhde ansiotasoon on laskenut eniten. Vuodesta 1994 lapsilisän, opintorahan ja kotihoidon tuen suhde ansiotasoon on heikentynyt 60–120 prosenttia, kun taas vuodesta 2000 28–33 prosenttia.

Työmarkkinatuen ja peruspäivärahan arvo on siis heikentynyt noin kolmanneksella 1990-luvun alusta suhteessa ansioihin. Tämä tarkoittaa, että toimeentulon kiulu perusturvan ja ansiotulojen varassa elävien välillä on kasvanut ja kasvaa edelleen palkkojen noustessa. Mutta myös muut sosiaalietuudet, kuten lapsilisät tai korkeakouluopiskelijoiden opintoraha, ovat jääneet pahasti jälkeen niin hinta- kuin ansiotason kehityksestä.

TYÖTTÖMYYSTURVAAN 120 EUROA LISÄÄ KUUKAUDESSA

SATA-komitea, kuten ei myöskään aiemmin useaan otteeseen mainittu niin sanottu sosiaalitulo, ole tuonut toivottua parannusta työmarkkinatukeen ja peruspäivärahaan.

Osa komiteaehdotuksista kuitenkin parantaa hienoisesti työttömyysturvaa ja sen tasoa. Muutosturva on esimerkki työttömyysturvaa parantavasta uudistuksesta. Sosiaalitulo myös heikensi työttömyysturvaa. Työttömien kannalta oli huononnut kun koulutuspäivät eivät siirrä 500 ansiosidonnaiseen turvaan liittyviä päiviä, vaan päinvastoin kuluttavat niitä.

Työttömyysturvalain viimeisimmässä uudistuksessa tehtiin muutoksia, jotka paransivat suhteellisesti parhaiten ansaitsevien turvaa, mutta jotka eivät nostaneet millään tavoin heikointa turvaa saavien toimeentulon tasoa. Kuitenkin juuri pienimpien etuuk-

sien ostovoiman heikentyminen on lisännyt kiistatta köyhyyttä.

Ei riitä -kampanja korostaa 120 euron korotuksen olevan ensimmäinen tuntuva perusturvan parannustoimenpide. Se ei kuitenkaan riitä jälkeenjääneisyyden korjaamiseksi ja siksi korotustarvetta on myös tulevaisuudessa. Ensivaiheen korotus tulisi sekä työmarkkinatukeen, työttömyysturvan peruspäivärahaan ja pienimpiin sairauspäivärahoihin. Tämän jälkeen on katsottava lisäksi niin verotuksen kuin muitten etuuskien kokonaisuutta siten, että perusturvalla toimeentulevien toimeentulotaso todella kohenee. Samoin on syytä arvioida työttömyysturvaa ja sen ansiosidonnaisen osan määräytymistä kokonaisuutena.

Vaihtoehto-SATA-komitea katsoo Suomessa, nykyisessäkin taloudellisessa tilanteessa, olevan varaa parantaa perusturvaa ja muuttaa yhteiskuntakehityksen suuntaa tuloeroja tasaavaan suuntaan. Kysymys on siitä, mikä nähdään välttämättömänä ja oikeudenmukaisena. Vaihtoehto-SATA-komitea korostaa sosiaalimenojen hallintaa yhdistelevillä ratkaisuilla mukaan lukien verotus ja asumisen tukeminen sen sijaan, että etuustasoja pidetään köyhyyttä säilöville tasoilla. Näin myös saadaan aikaiseksi sosiaalista liikkuvuutta kangistuvan luokkayhteiskunnan sijaan.

Vaihtoehto-SATA-komitea tukee SATA-komitean yleistä käsitystä siitä, että työllisyyden parantaminen

on oikea lähtökohta ihmisten toimeentulon parantamiselle. Mutta tämän lähtökohdan rinnalla pidämme välttämättömänä työttömyysturvan uudistamista niin, että se mahdollistaa ihmisten siirtymisen kitkatta erilaisista työsuhteista toisiin ilman toimeentuloloukkuja. Pidämme myös työmarkkinoiden muutoksen vuoksi kattavaa perustuloa parhaimpana tapana turvata ihmisten toimeentulo ja itsemääräämisoikeus.

Monilla eri ehdotuksilla on tavoiteltu työttömyysjaksojen lyhentämistä ja siksi työvoimaviranomaisille on esitetty vaatimus nykyistä aktiivisemmasta toimintatavasta, jolloin heti työttömyyden alussa voitaisiin arvioida työnhakijan työllistymisedellytykset ja erilaisten työllistymistä edistävien palvelujen tarve. Varsinainen SATA-komitea arvioi omassa työssään, että työ- ja toimintakyvyn parantaminen, tehostettu kuntoutus ja laajennettu koulutus tuottavat tulosta jo lähivuosina.

Tätä kehityssuuntaa on syytä tukea. Samalla kuitenkin on korostettava työvoimaviranomaisten toimintatapojen muuttamisen tärkeyttä. Ylhäältä tulevien suunnitelmien teho ei ole paras mahdollinen ja siksi palveluissa ja niiden järjestämisessä on vahvistettava vertaisuutta. Kaikkien tukitoimien on tuettava myös ihmisten itsemääräämisoikeutta, autonomiaa.

Itsemääräämisoikeutta ja vertaisuutta korostavalla tavalla voidaan parhaiten kannustaa työnhakijoita

hakeutumaan työllistymistä edistäviin toimiin kuten koulutukseen, työkokeiluun, työelämävalmennukseen, työharjoitteluun tai kuntouttavaan työtoimintaan, jotka työnhakijan on itsensäkin koettava mielekkäinä. Omaehtoisten toimien arvostaminen on oikea linja, johon uudistuneessa lainsäädännössä on jo otettu myönteinen kanta.

Työllistymistä edistäviin palveluihin osallistumista on kannustettu maksamalla näiden palvelujen ajalta peruspäivärahaan ja työmarkkinatukeen korotusosaa ja ansiopäivärahassa korotettua ansio-osaa enintään 200 päivältä. Tämä ratkaisu on edelleen perusteltu. Muutosturvaan liittyvä muutosturvalisä ja siihen liittyvien enimmäisaikojen pidentäminen on perusteltua väliaikaisena ja rakennemuutokseen liittyvänä työvoimapolitiikan välineenä.

Työssäoloheitoa on lyhennetty palkansaajilla 43 viikosta 34 viikkoon ja yrittäjillä 24 kuukaudesta 18 kuukauteen. Nykyisen työttömyysturvalain perusteluissa sanotaan: ”Palkansaajan työssäoloehdon lyhentäminen auttaa ensimmäistä kertaa työmarkkinoille tulevia pääsemään työttömyyspäivärahan piiriin tarveharkintaisen työmarkkinatuen sijaan. Muutos parantaa ennen kaikkea nuorten toimeentuloa. Samalla siirtyminen yhteen työssäoloheitoon nykyisen kahden sijasta yksinkertaistaa järjestelmää ja helpottaa sen toimeenpanoa.” Hyvä näin.

TYÖTTÖMYYSTURVAN LASKENTASÄÄNNÖT JA TYÖKYVYTTÖMYYS

Ansiopäivärahan laskentasääntöihin tuli vuoden 2010 alusta muutoksia, jotka nostivat ansiopäivärahan tasoa. Ansio-päivärahan ansio-osa on ollut 45 prosenttia päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Kun palkka kuukaudessa on suurempi kuin 90-kertainen perusosa, ansio-osa on tämän rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 20 prosenttia. Taitekohta uusilla säännöksillä on siirtynyt 2 459 eurosta 2 818 euroon.

Työttömyyspäivärahan laskentasääntöä ei ole muutettu taitekohdan osalta aiemmin. Kun peruspäivärahan suuruista perusosaa on aiemmin korotettu kansaneläkeindeksillä, on se johtanut siihen, että taitekohta on vuosien mittaan reaalisesti alentunut. Taitekohdan laskentaperusteen muuttaminen ei kuitenkaan ole suurin epäkohta etenkin jos peruspäivärahan

jälkeenjääneisyyttä korjataan kuudella eurolla ja pidentään huoli sen nostamisesta vastaisuudessaakin. Mutta tämänkin arvioiminen on syytä jättää kokonaisarviointiin.

EU:n piirissä on esitetty etuuskien tason sitomista ansiokehitykseen.

Vaihtoehto-SATA-komitea lähtee siitä, että ne ehdotukset, joilla helpotettiin siirtymistä palkkatyön ja yritystoiminnan välillä, on syytä säilyttää ja seurata mahdollisia epäkohtia. Tavoitteena tulee olla keskeytymätön työttömyysturva niin yrittäjäksi ryhtymisessä kuin muunkin kaltaisissa itsensä työllistämisen tilanteissa vaikkapa kolmannen sektorin palveluksessa.

Vaihtoehto-SATA-komitea pitää muita etuuden keston ja työssäoloehdointiin liittyneitä muutoksia perusteltuina. Näillä muutoksilla on erityistä merkitystä niille, joilla työsuhteet ovat lyhytkestoisia ja määräaikaista. Työttömyyspäivärahaa saa aiemmin työmarkkinatuen sijasta. Tarkastelujakson pidennyksellä on merkitystä niille toistuvaistyöttömille, joilla työsuhteet ovat olleet hyvin lyhytaikaisia. Vähäiset työt voidaan ottaa huomioon pitemmältä ajanjaksoilta, jolloin työmarkkinatuella putoamisen sijasta pysytään kauemmin työttömyysturvan piirissä tai palataan sinne aiemmin.

Peruspäivärahassa yrittäjän työssäoloehtoon on voitu lukea sekä palkkatyötä että yritystoimintaa,

mikä on perusteltua. Myös nykyinen voimassaolevan laki on parantanut osa-aikatyötä pitkään tehneitten asemaa, joka on pienituloisten naisten kannalta hyvä asia.

Yli vuoden työmarkkinatukea saavien joukko on reilut 50 000 ihmistä. Erilaisten toimenpiteitten kohteena olevien määrä on paljon suurempi. On syytä uskoa, että joukossa on monia, joilla ei ole tarvittavaa työkykyä ja siksi työttömyys- ja työkyvyttömyyseläkeratkaisut (työttömyyseläke on mahdollinen vuonna 1949 ja sitä aiemmin syntyneille) ovat oikeampi vaihtoehto, etenkin kun räätelöidyt ja toimivat työllistämispolkujen rakentamiset ovat kaikissa tapauksissa viranomaisten resurssien kannalta vaativa urakka.

Työkyvyttömyyseläkkeen saamisen edellytyksenä on asuminen Suomessa (eräin poikkeuksin) kolme vuotta, ja vuoden yhtäjaksoinen sairauspäiväraha-kaus. 60 vuotta täyttäneiden kohdalla arviassa otetaan huomioon myös ammatilliset valmiudet. Vuonna 1950 ja sen jälkeen syntyneet voivat saada työttömyysturvan lisäpäivärahaa vanhuuseläkkeelle asti mutta heidän on oltava työmarkkinoiden käytettävissä.

Suomessa oli vuonna 2005 työkyvyttömyyseläkkeellä yhteensä 257 000 henkilöä. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyy vuosittain noin 28 000 henkilöä.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevista 35 prosenttia on eläkkeellä mielenterveyshäiriöiden perusteella, 25 prosenttia tuki- ja liikuntaelinten sairauksien perusteella ja seitsemän prosenttia kehitysvammaisuuden perusteella.

Työurien pidentämisen kannalta on myös merkittävää, että mielenterveyssyistä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien halukkuutta palata osin tai kokonaan työmarkkinoille on syytä tukea erityisesti julkisen vallan toimin ja yleisemmin työelämää kehittämällä. Mika Vuorelan tekemän arvion mukaan (TEM ja MTKL) noin 30 000 työkyvyttömyyseläkkeellä olevaa olisi halukas palaamaan kokonaan tai osittain työelämään.

SAIRAUDEN AJAN TURVA JA TOIMEENTULOTUKI

Perustuslain mukaan perustoimeentuloturvasa ei saa olla väliinputoajaryhmiä.

Toimeentulotuki on viimesijainen etuusmuotona.

Kun perustoimeentuloturvan taso on jäänyt jälkeensä ostovoimaltaan, on myös vähimmäissairauspäivärahaan johdonmukaista tehdä sellainen korotus, että sen taso vastaa työmarkkinatuen ja peruspäivärahan tasoa. Erilaista tasoa voidaan toki perustella sillä, että sairaus on väliaikainen. Turvaa tarvitsevien kannalta monimutkainen järjestelmä on ongelmallisempi kuin yhtenäinen vähimmäistoimeentulon turvaavat järjestelyt etenkin kun työura ja ansiotaso joka tapauksessa vaikuttavat kummassakin järjestelmässä hiukan eri tavoin.

Toimeentulotuen alikäyttö on osoitus järjestelmän

toiminnan tehottomuudesta. Toimeentulon hakemisen menettelyissä on liikaa vaivalloisuutta ja leimautumisen pelkoa, mistä syystä ehdotuksia toimeentulotuen saamisen tai maksamisen yksinkertaistamiseksi on toteutettava.

120 EURON KOROTUKSEN VAIKUTUKSET KOTITALOUKSISSA

Tulonjaon tasaisuus vaikuttaa talouskasvuun myönteisesti.

Perusturvan nostaminen ensiaputoimena lisää perusturvan varassa elävien ihmisten ostovoimaa etenkin jos lisäksi asumistuen tulorajojen ja verotusratkaisuin tuetaan pyrkimystä. Perusturvan piirissä oleva saisi 120 euron ja ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saaja puolestaan 65 euroa lisää bruttona kuukausiansioihinsa.

Eri tutkimusten perusteella perusturvalla elävien yksittäisten ihmisten ja kotitalouksien lisäraha menee suoraan kulutukseen. Pientuloisten kotitalouksien kulutus välttämättömyysmenoissa heijastelee perusturvan tasoa. Mikäli taso on parempi nykyisestä, tämä merkitsee kotimaisen kulutuskysynnän vahvistumista. On muistettava, että toimeentulotukea ja lapsilisää

lukuun ottamatta sosiaalietuudet ovat veronalaista tuloa.

Kaikkien ihmisten kulutusmenot verrattuna pientuloisimpien kulutusmenoihin poikkeavat erityisen paljon liikenteen, kulttuuri- ja vapaa-ajan menojen mutta myös palvelujen käyttämisen suhteen. Myös asumisessa ja ruokamenoissa on eroa. Palveluiden käytön lisääminen on työllisyyden tukemista.

Työttömyysturvan ansiopäivärahan laskennassa käytettävän taitekohdan korotus nosti 3 000 kuukausipalkkaan perustuvaa päivärahaa 67,57 eurosta 72,04 euroon. Tällä tulotasolla päästään toki köyhysrajan yläpuolelle mutta silti tukitasoa ei voi pitää mitenkään anteliaana. Vuoden voimassa olleen taitekohdan korotuksen vaikutus on ollut suurin niillä, joiden tulot ylittävät hieman keskimääräiset ansiot. Korotetun ansio-osan kaavan muutos vaikutti myös taitteen alapuolella oleviin päivärahoihin, mutta korotus oli sitä suurempi mitä korkeampi palkka on.

YHTEISKUNNALLISET JA VALTIONTALouden VAIKUTUKSET

Suomen sosiaalimenot olivat vuonna 2009 noin 50,6 miljardia euroa. Tämä oli **28 prosenttia bruttokansantuotteesta**. Se on **hieman alle EU-maiden keskitason**. Henkeä kohden laskien ostovoimakorjatut sosiaalimenot ovat EU-maiden keskitasoa.

Suomen sosiaaliturva rahoitetaan seuraavasti (v. 2008):

- työnantajien maksuilla 38 prosenttia
- vakuutetut maksavat 11 prosenttia
- valtion rahoituksesta 25 prosenttia
- kuntien rahoituksella 19 prosenttia.

Loput vajaa seitsemän prosenttia katetaan sosiaaliturvarahastojen tuotoilla.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tietojen perusteella sosiaalimenot jakautuivat seuraavasti:

SOSIAALIMENOJEN JAKAUMA KOHDERYHMITÄIN, %

	2007	2008
Sairaus ja terveys	25,6	26,1
Toimintarajoitteisuus	12,2	12,2
Vanhuus	33,9	33,6
Leski ja muut omaiset	3,4	3,3
Perhe ja lapset	11,2	11,1
Työttömyys	7,5	6,9
Asuminen	0,9	1,6
Muu sosiaaliturva	2,2	2,2
Hallinto	3,1	3,1
Yhteensä	100	100

SOSIAALIMENOJEN RAHOITUSOSUUDET, %

	2007	2008
Valtio	24,3	25,1
Kunnat	18,9	18,6
Työnantajat	37,9	38,4
Vakuutetut yhteensä	11,8	11,2
Pääomatulot	7,1	6,7
Yhteensä	100	100

Julkisuudessa esitetään usein käsitys, että työttömyydestä aiheutuvat taloudelliset kustannukset olisivat erityisen suuret ja siksi ei olisi mahdollista korottaa työttömyysturvaa. Vertailun mukaan näin ei ole. Myös menorasitus jakautuu usealle eri toimijalle. Inhimillisesti katsoen työttömyydestä aiheutuvat menoerät ovat toki suuret. 1990-luvun laman seurauksena Suomessa on joukko ihmisiä, joitten työttömyys on ollut pysyvää ja on olemassa nuorten ihmisten joukko, jotka eivät koskaan päässeet kiinni työmarkkinoihin. Myös liian matalat perusturvaetudet ovat johtaneet siihen, että ihmisten on pakko hakea toimeentulotukea täydentävää turvaa.

Perusturvan korottamiselle vertailu ei aseta esteitä. SATA-komitea arvioi etuuksien nostamisen ja yhteensovittamisen asumistuen parantamisen ohella olevan liian kallista. Mutta myöskään verotuksen riittävään keventämiseen työmarkkinatuen ja alimpien päivärahajen osalta ei ollut varaa.

Kyse onkin järjestelmämuutoksesta, jossa on otettava kustannusriski. Järjestelmämuutos vähentää köyhyyttä, edesauttaa köyhyydestä pääsemistä sekä lisää tehtäviä työtunteja ja toimeliaisuutta. Kaikki pienetkin työtulot vähentävät nykyisin toimeentulotukea sen ohella, että käsittelyaikaisten venymiset aiheuttavat kestäättömiä tilanteita ihmisten tarpeelle turvata toimeentuloansa.

Työttömyysetuuksien rahoituksesta säädetään työttömyysturvalaissa, työttömyysetuuksien rahoituksesta annetussa laissa (555/1998) ja työttömyyskas-salaissa (603/1984).

Valtion varoista rahoitetaan peruspäiväraha ja työ-markkinatuki lapsikorotuksineen. Valtio rahoittaa myös ansiopäivärahasta ja koulutusajalta maksetta-vasta työttömyysetuudesta peruspäivärahan osuuden. Lisäksi valtion varoista rahoitetaan ylläpitokorvaukset. Valtio ei kuitenkaan osallistu lomautusajalta ja lisäpäi-viltä maksettavien etuuksien rahoitukseen eikä myös-kään korotusosan ja työllistymisohjelmallisän rahoitukseen. Tosin tänä vuonna valtio osallistuu lomautuspäivärahan rahoitukseen (kustannus arviolta 140 miljoonaa euroa). Taustalla on yksivuotinen laki eli ilmeisesti valtio ei ensi vuonna enää osallistu kus-tannuksiin.

Palkansaajakassat rahoittavat työttömyyspäivära-hasta 5,5 prosenttia. Työttömyyskassan rahoitusosuus lasketaan työttömyyspäivärahasta, koulutuspäivära-hasta tai koulutustuesta, jossa ei ole mukana korotet-tua ansio-osaa tai työllistymisohjelmallisää. Koulutus-tuessa työttömyyskassan rahoitusosuutta laskettaessa ei oteta huomioon perusosan määrää. Yrittäjäkasso-jen rahoitus poikkeaa siten, että yrittäjät rahoittavat työttömyysvakuutusmaksuilla ansio-osan kokonaan, mutta lapsikorotukset rahoitetaan valtion varoista.

Työttömyysvakuutusrahasto rahoittaa työttömyys-vakuutusmaksuilla sen loppuosan, jota valtio tai työt-tömyyskassat eivät rahoita.

Työnantajat maksavat tänä vuonna 0,75 % palk-kasummasta työttömyysvakuutusmaksua, jos se ei ylitä 1,846 miljoonaa euroa ja sen ylittävältä osalta 2,95%.

Työmarkkinatuen nostaminen 120 eurolla mer-kitsisi vajaan 140 miljoonan nettomenolisäystä julki-selle taloudelle vuositason kasvu sekä asumis- ja toimeentulotukimenojen väheneminen työttömyys-päivärahan nousun seurauksena.

120 euron korotus kuukausittaiseen perusturvan tasoon lisäisi työttömyyspäivärahoja 255 miljoonaa, mutta kuten edellä on arvioitu, yli puolet menolisä-yksestä tulisi takaisin.

164 miljoonaa menisi perusturvan saajille ja 90 miljoonaa ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saajille. Oheisessa Pertti Honkasen suuntaa-antavassa laskelmassa on eritelty kustannusvaikutuksia alusta-vasti:

PERUSTURVAN KOROTUS 120 e

	1000 e	
Käytettävissä olevien tulojen muutos	136 737	$A = D - E + F + G$
Veronalaisten bruttotulojen muutos	271 612	$D = H + I + J + K + M$
Verojen muutos	73 260	E
Asumistukien muutos	-50 682	F
Toimeentulotukien muutos	-27 628	G
Työttömien perusturva	164 194	H
Työttömien ansioturva	90 091	I
Sairauspäivärahat	000	J
Vanhempainpäivärahat	17 269	K
Työnantajille maksettavat päivärahat	033	L
Erityishoitoraha	058	M
Julkisen vallan nettokustannus	136 771	$N = A + L$

Laskelman oletukset:

Peruspäivärahaa ja sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahaa korotetaan 120 euroa/kk vuoden 2010 tasossa. Laskelmat tehty vuoden 2008 aineistolla vuoden 2008 hintatasossa, mutta vertailukohtana on vuoden 2010 voimassa oleva lainsäädäntö.

Ansiopäivärahan korotuksilla ei ole välitöntä vaikutusta valtionosuuteen, koska korotukset rahoitetaan työttömyysvakuutusmaksuilla. Välillisiä vaikutuksia tulee verotuksen kautta, koska etuuksien korotus nos-

taa verotuksessa vähennettäviä työttömyysvakuutusmaksuja, mikä pienentää verotuloja. Tätä vaikutusta vähentää kuitenkin työttömyysetuuksien nousu, joka puolestaan lisää verotuloja.

Työssäoloeseen tehtyjen muutosten johdosta työttömät saavat aiempaa useammin työmarkkinatuen sijasta työttömyyspäivärahaa. Tällä ei ole kuitenkaan vaikutusta valtionosuuteen. Valtion osuus lisääntyy ansioturvassa 4,3 miljoonaa euroa ja peruspäivärahassa 0,7 miljoonaa euroa, mutta vastaavasti työmarkkinatukimenoissa syntyy säästöä viisi miljoonaa euroa.

VAIKUTUKSET TYÖTTÖMYYSVAKUUTUSMAKSUUN

Kustannusten laskennassa pätee seuraavaa nyrkki-sääntö: jos työttömyysvakuutuksen menot nousevat 130 miljoonaa euroa, on sekä palkansaajan että työnantajan työttömyysvakuutusmaksua korotettava 0,1 prosenttiyksiköllä ja niin edelleen.

Lain mukaan muutokset maksuihin puolitetaan, kuten eläkemaksuissakin. Työttömyysvakuutusmaksuissa on ensi vuodelle korotuspainetta noin 0,3 prosenttiyksikköä kumpaankin maksuun. Tämä johtuu siitä, että Työttömyysvakuutusrahasto on tehnyt alijäämää vuosina 2009 ja 2010 yhteensä noin 900 miljoonaa euroa eli lähes koko suhdannepuskurin verran.

Yksityiskohtaiset perustelut

TYÖTTÖMYYSTURVALAKI

6. luku Työttömyyspäivärahan määrä ja kesto 1 § Työttömyyspäivärahan määrä

Peruspäiväraha on 22,22 euroa päivältä. Tämä luku ilmaistaan tammikuun 2001 indeksitasossa. Sitä ehdotetaan nostettavaksi 120 eurolla kuukaudessa, joka on 5,58 euroa päivässä. Näin ollen työttömyyspäiväraha on **31,21 euroa**. Kelan sivuilla on 25,63 euroa, jossa ovat mukana indeksitarkistukset. Päivä tarkoittaa työttömyysturvassa viittä päivää viikossa, laskennallisesti 21,5 kuukaudessa. Itse laissa tämä tarkoittaisi vuoden 2001 indeksitasossa ilmaistuna 26,95 euroa päivältä.

Peruspäivärahan korotusosa ja muutosturvalisä ovat 3,82 euroa päivältä, johon ei esitetä muutosta.

(Kelan sivuilla on 4,41 euroa, sama huomautus kuin edellä.)

Ansiopäiväraha muodostuu peruspäivärahan suuruudesta perusosasta, ja ansio-osa pysyisi edelleen voimassa kuten neljäs momentikin, jossa työttömyyspäivärahan määrä lasketaan ottaen huomioon, mitä 4 luvussa säädetään.

7. luku Työmarkkinatukea koskevat yleiset säännökset
4§ Työmarkkinatuen määrä. Pykälän sisältö viittaa peruspäivärahan määrään, jota esitetään nostettavaksi kuudella eurolla. Pykälän 1 momentissa määritellään korotusosan suuruus kuten nykyisessäkin laissa.

SAIRAUSVAKUUTUSLAKI

11. luku

Päivärahaetuuksien määrä

7§ Sairaus- ja vanhempainpäivärahan sekä erityishoitorahan vähimmäismäärä

Sairaus- ja vanhempainpäivärahan sekä erityishoitorahan vähimmäismäärä on 22,04 euroa arkipäivältä. Vähimmäispäivärahaa ei ole vielä sidottu indeksiin. Tätä esitetään nostettavaksi myös 120 eurolla kuukaudessa, jolloin se merkitsisi 4,80 euron korotusta arkipäivältä. Arkipäivältä tarkoittaa tässä kuutta päivää vii-

kossa, eli 25 päivää kuukaudessa. Näin ollen sairauspäivärahan vähimmäismäärä olisi 26,84 euroa.

SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS

Esitetyt ehdotukset liittyvät säätämisyjärjestyksen arvioinnin kannalta erityisesti perustuslain 6 §:n 2 momenttiin, 18 §:n 2 momenttiin ja 19 §:n 2 momenttiin.

Esityksen keskeinen tavoite on parantaa perustoimeentuloturva. Perustuslain 19 §:n 2 momentin mukaan jokaisella on oikeus perustoimeentulon turvaan. Perustuslakivaliokunta on käytännössään edellyttänyt turvajärjestelmältä sellaista kattavuutta, ettei sen ulkopuolelle jää väliinputoajaryhmiä (PeVL 17/1995 vp, PeVL 17/1996 vp ja PeVL 44/2000v p). Näin ollen lait voidaan säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella vaihtoehto-SATA-komitea esittää Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset.

LAKIEHDOTUKSET

1. Laki työttömyysturvalain muuttamisesta

6. luku

Työttömyyspäivärahan määrä ja kesto

1 § Työttömyyspäivärahan määrä

Peruspäiväraha on 26,95 euroa päivältä.

Peruspäivärahan korotusosa ja muutosturvalisä ovat 3,82 euroa päivältä.

momentit 3 ja 4 ennallaan

2. Laki sairausvakuutuslain muuttamisesta

11. luku

Päivärahaetuuksien määrä

7 § Sairaus- ja vanhempainpäivärahan sekä erityishoitörahan vähimmäismäärä

Sairaus- ja vanhempainpäivärahan sekä erityishoitörahan vähimmäismäärä on 26,84 euroa arkipäivältä.